

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ Κ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 151 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1997 • ΕΛΟΥΛ 5757 - ΤΙΣΡΙ 5758

“הַרֹּוד הַמִּתְנָן בְּנֵל”

Ποιος ενδιαφέρεται για το θρήσκευμα του άλλου;

Του Καθηγητή κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΥΜΑΝΤΟΥ

Tο θέμα του περιεχομένου των νέων ταυτότητων - αυτών που σχεδιάζονται και μελετώνται εδώ και μια δεκαετία περίπου - θα μπορούσε να αποτελέσει χαρακτηριστικό παράδειγμα για το πώς, σ' αυτό τον τόπο, τα απλούστερα πράγματα μπορούν να μεγάλοποιούνται, να φορτίζονται με ιδεολογικά πάθη και να περιπλέκονται ματαίως. Το χυριότερο πρόβλημα φαίνεται να είναι αν στις νέες ταυτότητες θα πρέπει να μνημονεύεται ή όχι (υποχρεωτικά ή προαιρετικά) το θρήσκευμα του κατόχου της ταυτότητας. Και το πρόβλημα αυτό έχει μεταβληθεί σ' ένα απίθανο φυτώδιο σοφιστεύων.

Προτείνω να αρχίσουμε, ψύχομα, από την αρχή: τι είναι η ταυτότητα και τι λειτουργία επιτελεί; Λοιπόν: η ταυτότητα είναι μια πράξη της πολιτείας με την οποία βεβαιώνονται ορισμένα στοιχεία του εικονιζόμενου προσώπου, όσα είναι αναγκαία για την αποφυγή πλαστοπροσωπειών και τη νομιμοποίηση του προσώπου στις συναλλαγές (δηλώσεις, αιτήσεις, είσπραξη χρημάτων, κατάρτιση συμβάσεων κ.λπ.). Περισσότερα ούτε χρειάζεται να υπάρχουν, αλλά και ούτε επιτρέπεται να υπάρχουν - πάντως η πολιτεία που καθιερώνει τις ταυτότητες και έχει την ευθύνη για την ομαλότητα συναλλαγών είναι αρμόδια και για τον καθορισμό του περιεχομένου τους.

Η ταυτότητα δεν είναι βιογραφικό σημείωμα ώστε να περιέχει γνωρίσματα του προσώπου άσχετα προς τη νομιμοποίησή του στις συναλλαγές. 'Ετσι δεν περιέχει τους βαθμούς που πήρε στις σπουδές του (χρήσιμους ίσως για κάποια πρόσληψη του) ή τη σταδιοδομία του (για τη διαπίστωση της πείρας του) ή τις γαστρονομικές του προτιμήσεις (για όσους θα ήθελαν να τον περιποιηθούν...).

Σ' αυτό το πλαίσιο πρέπει να τοποθετηθεί το θέμα της αναγραφής του θρησκεύματος. Λέγεται: γιατί να μην αναγράφεται αφού για τους περισσότερους το ελληνικό ορθόδοξο θρησκευματικούς στοιχείο της εθνικής τους υπόστασης και οι «άλλοι» δεν κινδυνεύουν από την αποκάλυψη του (μειονοτικού) θρησκεύματός τους. Και οι δύο αυτές σκέψεις επιδέχονται κριτική.

Πριν όμως από τη διατύπωση της κριτικής, η λογική επιβάλλει τη σωστή τοποθέτηση του ερωτήματος, δηλαδή την αντιστροφή του: γιατί να αναγράφεται το θρησκευματικό; Αν η ταυτότητα πρέπει να περιλαμβάνει ό,τι χρειάζεται για τη νομιμοποίηση του προσώπου στις συναλλαγές του, έχει καμιά χρησιμότητα για τις συναλλαγές η αναγραφή του θρησκεύματος; Μπορεί από το θρησκευματικό να εξαρτάται η εγκυρότητα της πράξης που επιχειρείται; Αν ναι, το θέμα είναι σοβαρό και πρέπει να εξετασθεί στις προϋποθέσεις και τις συνέπειές του. Αν όχι, το θρησκευματικό δεν χρειάζεται στις ταυτότητες.

Θρήσκευμα, έθνος και διακρίσεις

Tο θρησκευματικό, λέγεται, είναι στοιχείο της εθνικής υπόστασης των Ελλήνων ορθόδοξων. Αν αυτό σημαίνει ότι έτσι αισθάνονται όσοι είναι Έλληνες και ορθόδοξοι, ουδεμία αντίρρηση. Αν όμως αυτό θέλει να σημαίνει, όσοι δεν είναι χριστιανοί ορθόδοξοι δεν είναι Έλληνες, η άποψη αυτή είναι και αντισυνταγματική και θιτικά απαράδεκτη και πολιτικά βλακώδης. 'Αλλωστε τι θα ήταν στοιχείο της εθνικής μας υπόστασης; Το βίωμα της Ορθοδοξίας και η διαβίωση κατά τους κανόνες της ή η γραφειοκρατική δήλωση στο διοικητικό πλαστικό

Συνέχεια στη σελ. 26

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ: "Ο Βασιλιάς Δαυΐδ και η άρτα του". Λεπτομέρεια από εικονογραφημένο χειρόγραφο Βίβλου. Βρ. Γαλλίας περίπου 1280. (Σχετικό άρθρο για τους ψαλμούς του Δαυΐδ δημοσιεύεται σ' αυτό το φύλλο)

Ταφόπετρα στο εβραϊκό
νεκροταφείο
Διδυμοτείχου.
Η ημερομηνία
που αναγράφεται 5682
αντιστοιχεί στο έτος 1922

Ισραηλιτικές Κοινότητες στη Βόρειο Ελλάδα

Tο Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος συνεχίζει πάντα τις προσπάθειες για να συγκεντρώσει στοιχεία για τις Ισραηλιτικές Κοινότητες που άνθισαν στο χώρο της Βορείου Ελλάδος και εξοντώθηκαν κατά το

Ολοκαύτωμα, με αποτέλεσμα να ξεμπανισθούν ολοσχερώς όμως να αφήσουν επίσημα στοιχεία (αρχεία κ.λπ.).

Για το σκοπό αυτό απευθύνεται σε κάθε έναν (άτομο ή οργανισμό) που μπορεί να κατέχει στοιχεία, υλικά, πλη-

ροφορίες καθε είδους για να βοηθήσει στην αποκατάσταση της ιστορικής παρονομας των χιλιαδων Εβραίων που ζάθιραν.

Προσφατα το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο συγκεντρώσε τα παρακάτω στοιχεία.

* Ο Δήμαρχος Ορεστιάδος κ. Αν. Αναγνώστον, με το υπ' αριθμ. 5885/9.6.1997, μας γνώρισε τα παρακάτω:

«Αναφορικά με τις πληροφορίες που ξητάτε σας γνωρίζουμε ότι ελάχιστες οικογένεις κατοικούσαν στην Ορεστιάδα και για τις οποίες δεν έχουμε κανένα στοιχείο.

Στην πολλή όμως του Διδ/τείχου κατοικούσαν περισσότερες οικογένεις και ίσως ακόμη να υπάρχουν.

Πιστεύουμε ότι ο Δήμος Διδ/τείχου θα μπορεί να σας βοηθήσει».

* Το Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου Διδυμοτείχου, με το υπ' αριθμ. 3381/9.6.1997 έγραψε του, μας έδωσε τις παρακάτω πληροφορίες:

«Με την ανάθεση διεκπεραιώσης του σχετικού σας

εγγράφου έχουμε την τιμή να αναφέρουμε όσα στοιχεία είχαμε από καιρό συγκεντρώσει για την ιστορία όλων των δοχμάτων στο Διδυμότειχο.

Κατά καιρούς τα Λιγεία Διδυμοτείχου οργανώσαν σχετικές ημερίδες με θέμα: «Τα δοχμάτα εν Διδυμοτείχω» και εκλήθησαν αντιπρόσωποι καθε δοχματος να ενημερώσουν τους μαθητες της τελευταίας τάξης των Λιγείων Διδυμοτείχου.

Εκ μέρους της ισραηλιτικής κοινότητας Διδυμοτείχου μίλησε ο σημπολίτης μας κ. Ιοακάς Εσκενάζη.

Από την ενημέρωση αυτή και από την ενισχούληση μας γίρω από τα λαογραφικά θέματα του Διδυμοτείχου είμαστε σε θέση να σας ενημερώσουμε σχετικά με όσα μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε.

Τα στοιχεία μας αντλήσαμε από την παρατανων ενημέρωση του Ιοακάς Εσκενάζη που σήμερα δεν ζει, από μαρτυρίες γερόντων, από το οδοιπορικό του Τσελεμπτή Ενιαγιά που επισκέψθηκε το Διδυμότειχο το 1675 και από όσα προλέθαμε να ζησούμε οι ιδιοί σαν αντόπτες μάρτυρες.

ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΕΛΛΑΔΑ

Το ισραηλιτικό στοιχείο στο Διδυμότειχο θα πρέπει να αρχίζει την ιστορία του στα χρόνια της τουρκοκρατίας - 16ος αιώνας.

Ο Τσελεμπή Ευλιγιά κατονομάζοντας τις συνοικίες του Διδυμοτείχου της εποχής που το επισκέφτηκε αναφέρεται στη συνοικία «Γιαουντιλέφ» όπου σήμερα και η Εκκλησία της Παναγίας (Ιστορία Διδυμοτείχου Δημητρίου Μανάζα ΘΡΑΚΙΚΑ τόμος 37ος σελ. 68). Τότε στη θέση της εκκλησίας υπήρχε μόνο ένα παρεκκλήσι της Παναγίας.

Ο χώρος επελέγη γιατί βρισκόταν πάνω στην είσοδο των χωριών στο Διδυμότειχο από τα καμποκώδια του Ερνθοποτάμου και παρουσίαζαν εμπορικό ενδιαφέρον. Όσο όμως το εμπορικό κέντρο μεταποτίζονταν στο κέντρο της πόλης, γύρω από το μεγάλο Τζαμί των Βαγιαζήτ, μεταποτίζονταν και η ισραηλιτική παροικία. Έκει τα πιο επίκαιρα σημεία τα κατέλαβαν οι Ισραηλίτες και σ' αυτά στήσαν την Συναγωγή τους και το σχολείο τους.

Οι Ισραηλίτες στο Διδυμότειχο δεν έφτασαν μήδοι μαζί μήτε και από το ίδιο μέρος. Αυτό μπορούμε να το ξεχωρίσουμε από τα επώνυμα τους. Έτσι οι Τζίβρε και Ταραμπολούς έφτασαν από την Ανατολή. Οι Τολέντο από τη Ισπανία και οι Εσκενάζη από την Πολωνία.

Διντυχώς μια πυρκαγιά το 1935 κατέστρεψε τα άρεια του Δήμου και ό,τι στοιχεία συγκεντρώθηκαν μέχρι το 1941 κάθηραν με την κατάληψη του Δημαρχείου από τους Γερμανούς.

Αν ληφθούν υπόψη οι κοινόχρηστοι χώροι (Συναγωγή - Σχολείο - Νεκροταφείο), οι γειτονιές και τα μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν την αποφάδα εκείνη ημέρα του 1941 - 42, όπου οι Γερμανοί συγκέντρωσαν τους Ισραηλίτες για να τους μεταφέρουν στη Γερμανία στα στρατόπεδα συγκεντρώσεων, ο αριθμός των 900 Εβραίων που αναφέρεται στο σχετικό σας έγγραφο δεν είναι υπερβολικός.

Πάντω από 40 βαγόνια αριθμούσε ο συνομός της αμαξοστοιχίας και σε κάθε βαγόνι ήταν στοιβαγμένοι περισσότεροι από 20 Ισραηλίτες και δεν ήταν όλοι οι Ισραηλίτες με την πρώτη αποστολή. Ήταν και μερικές οικογένειες στα χωριά όπως στην Μικρή Δοξιτάρα και άλλοι που νοσηλεύονταν στο νοσοκομείο. Αυτοί από τα χωριά τουλάχιστον θα μπορούσαν να κρυφτούν στα βουνά και να γλυτώσουν αλλά δεν το έκαναν. Ύστερα ήταν και μερικοί Ισραηλίτες του Διδυμότειχου που βρέθηκαν για εμπορικούς λόγους στην Τουρκία και αυτοί γλύτωσαν στη Μέση Ανατολή.

Όσο για τις δραστηριότητες τις κοινωνικές οι

Ισραηλίτες σαν δημότες ξεχώριζαν για τις συγκεντρώσεις τους τις κοινωνικές, χωρίς να απονομάζουν και από όλες τις άλλες της πόλης, αφού ακολουθώντας το εμπόριο η συμμετοχή στα κοινά ήταν επιβεβλημένη. Στην κοινωνική ζωή απομονώνεσαν και σε απομονώνουν. Ο νόμος της αγοράς επιβάλλει τις καλές δημόσιες σχέσεις.

Η Συναγωγή τους και σαν κτίριο και σαν λειτουργικός χώρος παρουσίαζε ανεβασμένο πολιτικό επίπεδο.

Το σχολείο σε αρχιτεκτονική και λειτουργικότητα δικαιολογούσε το ανεβασμένο επίπεδο των Ισραηλίτων αλλά και τον αριθμό των μελών της παροικίας. Οι μαθητές του σχολείου συνέχιζαν στο γυμνάσιο μαζί μας και δεν είχαμε τίποτα που μας χώριζε τότε στη μαθητική μας ζωή.

Το δημοτικό αυτό σχολείο αμέσως με την κατοχή χορηματοποιήθηκε σαν νοσοκομείο και μπορούσε να εξυπηρετήσει τις νοσηλευτικές ανάγκες της ελληνικής πολιτείας όπως είχε διαμορφωθεί ο Έβρος από την Αθηναία μέχρι το Τρίγωνο με πρωτεύοντα νομού το Διδυμότειχο.

Με το που ήθαν οι Γερμανοί στο Διδυμότειχο οι Ισραηλίτες δεν έχασαν το ανοιχτό τους πρόσωπο.

Συνήφαν σχέσεις κοινωνικές με Γερμανούς αξιωματικούς, αλλά αυτό σε τίποτα δεν ωφέλησε. Το φίδι το φαρμακεόδο όσο και να το καλοφερθείς θα σε δαγκώσει.

Λίγοι ήσαν αυτοί που γλύτωσαν από τα στρατόπεδα τα γερμανικά. Σαν γύρισαν ως ξανεφιλότιμες προσπάθειες να ξαναφτιάξουν ό,τι κατέστρεψε η χιτλερική λαϊλατα και περιορισμένα τα κατάφεραν να ενταχθούν στην κοινωνία του Διδυμότειχου σε μια προσπάθεια χωρίς συνέχεια.

Σήμερα στο Διδυμότειχο δεν μένουν πια οικογένειες Ισραηλιτών.

Η νέα γενιά βρίσκεται σε διασπορά σε άλλα αστικά κέντρα της Ελλάδας και το Ισραήλ.

Η Συναγωγή και το Σχολείο πουλήθηκαν και κατεδαφίστηκαν και από τη δράση των Ισραηλιτών στο Διδυμότειχο έμεινε μια ιστορία με θλιβερό τέλος».

* Ο Δήμαρχος Σερρών κ. Ιω. Βλάχος, με το υπ' αριθμ. 3875/6.6.1997 έγγραφό του, σημειώνει:

«Με λύτη σάς πληροφορούμε ότι στοιχεία σχετικά με την εδώ παρουσία και δραστηριότητα των Εβραίων της περιοχής μας δεν υπάρχουν».

Η στάση των Γερμανών-Αυστριακών έναντι των Εβραίων

Προσωπικές αναμνήσεις του Καθηγητού
χ. ΑΝΑΣΤ. Π. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Καθηγητής χ. Αναστ. Π. Χριστοφιλόπουλος, με τίτλο «Γερμανία και Αυστρία κατά τον τελευταίο πόλεμο», δημοσιεύεται στη «Νέα Εστία» (τεύχος 15 Ιουλίου 1997), προσωπικές του αναμνήσεις από την περίοδο σπουδών του στις δύο αυτές χώρες, το 1938. Από το κείμενο του χ. Χριστοφιλόπουλου αναδημοσιεύονται τα αναφερόμενα στους Εβραίους της Γερμανίας και Αυστρίας:

«Το καλοκαίρι του 1938 μου εχορηγήθη υπότροφια (άθλον) από το Ίδρυμα Όθωνος και Αθηνάς Σταθάτου για σπουδές στο Εξωτερικό. Παρ' όλο που η μέχρι τότε παιδεία μου ήταν κατά κύριο λόγο γαλλική, και ονειρευόμουν πάντοτε ένα ταξίδι στο Παρίσι με τις πολυάριθμες ιστορικές αναμνήσεις, προτίμησα γερμανόφωνες περιοχές, Γερμανία, Αυστρία, χώρες όπου την εκαλλιεργείτο περισσότερο ο επιστημονικός κλάδος Ιστορίας Δικαίου, συμπεριλαμβανομένου και του Εκκλησιαστικού, στον οποίο είχα ήδη επιδοθή. Η απόφασή μου δεν ήταν χωρίς δισταγμό, διότι τα δύο αυτά κράτη, ενοποιημένα από το Μάρτιο 1938, τελούσαν υπό το ανελεύθερο εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς του Αδόλφου Χίτλερ...».

«... Σχετικά με τους Εβραίους, την τύχη τους σήμερα την ξέρουμε. Ο γερμανικός λαός, γνώριζε ότι υπήρχαν στρατόπεδα συγκεντρώσεως αλλά οι περισσότεροι δεν φαντάζονταν ότι σκοπός τους ήταν η ολοκληρωτική έξοντωση των Εβραίων. Γενικά και αυτοί οι Εβραίοι που δεν είχαν κλεισθή σε στρατόπεδα συγκε-

ντρώσεως, διότι π.χ. ο έτερος συζυγός δεν ήταν Εβραίος, υπέφεραν τα πάντεινα. Δεν τους επετρέπετο η είσοδος σε καφενεία και εστιατόρια και σε πολλά από αυτά υπήρχε επιγραφή "Σκύλοι και Εβραίοι είναι εδώ ανεπιθύμητοι". Απόμη τους απαγορεύετο η παρασκούπηση θεαμάτων ή άλλων πολιτιστικών εκδηλώσεων, ως και αυτό απόμη το να καθήσουν στους πάγκους των δημιούρων κήπων. Γι' αυτό όσοι μπορούσαν εγκατέλειπαν τη Γερμανία και έφευγαν στο Εξωτερικό. Μεταξύ αυτών ήταν και ο πατέρας της Ψυχαναλύσεως Sigmund Freud, όταν η Αυστρία κατέληψε από τη Γερμανία (Μάρτιος 1938). Είχε κατορθώσει με μεγάλες δυσκολίες και με τη βοήθεια της συζύγου του πρόγκηπος Γεωργίου της Ελλάδος Μαρίας Βοναπάρτη, μαθητής του και καλής ψυχαναλυτρίας, να διαφύγη από τη Βιέννη στην Αγγλία. Το φτωχικό του σπίτι στην Berggasse μετά το τέλος των πολέμων και την αποκατάσταση της ελευθερίας έγινε Μουσείο Ψυχαναλύσεως και ο επισκέπτης μπορεί να δο θα γραφεί τον Freud και το ντύβαν που εξάτλωναν οι ασθενείς.

Υποχρεούντο απόμη οι Εβραίοι από το 1942 να φέρουν στο Εξωτερικό ένδυμα το κίτρινο «αστέρι του Δαυίδ». Απαγορεύονταν επίσης να ακούνε ραδιόφωνο. Μια κοπέλλα στη Βιέννη, της οποίας ο πατέρας ήταν Εβραίος, μου διηγείτο ότι οι αρχές τής υπενθύμισαν ότι ούτε αυτή ούτε ο πατέρας της επιτρέπονταν να ακούνε ραδιόφωνο, αντιθέτως προς τη μη Εβραία μητέρα της, που μπορούσε να ακούν. Πώς είναι δυνατόν σε μια κατοικία, και μάλιστα μικρή, οι μισοί ένοικοι να ακού-

νε ραδιόφωνο και οι άλλοι μισοί όχι, αυτό μόνο η αρρωστημένη σέγη αυτών που έθεσαν τέτοιον κανόνα μπορεί να το εξηγήσῃ.

Στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου γνώρισα μια φοιτήτρια που σπούδαξε ελληνική κλασική φιλολογία. Κανείς δεν θα μπορούσε να φαντασθή ότι είχε κάποια σχέση με Εβραίους. Όταν τη γνώρισα καλύτερα μου απεκάλυψε ότι ο πατέρας της ήταν Εβραίος και όταν την ερώτησα, πώς της επιτρέπεται η φοίτηση σε Πανεπιστήμιο, γιατί ήξερα ότι τα παιδιά των Εβραίων δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν πανεπιστημιακές σπουδές, μου είπε ότι ο πατέρας της είχε παρασημοφορηθή ως στρατιώτης κατά τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και είς αντολάριαμα απήλαγη από την εφαρμογή των αντισημιτικών νόμων της Νορμεμβέργης (1935), όπως ελέγοντο. Ο πατέρας της ήταν θαυμαστής της αρχαίας Ελλάδος και είχε εμπνεύσει τον ίδιο θαυμασμό και στην κόρη του. Μου είπε επίσης ότι οι θείες της, αδέλφες του πατέρα της, είχαν προσκληθή στην Ελλάδα από τον τότε δικτατόρα Θεόδωρο Πάγκαλο, ως dames de compagnie της συζύγου του. Όταν αντέτρεψε ο Πάγκαλος, οι δύο ζενές παρέμειναν στην Αθήνα και ζούσαν παραδιδόντας μαθηματα γερμανικής. Όταν μετά δεκαπέντε χρόνια κατέληψη η Ελλάς από τους Γερμανούς η τύχη τους ήταν προκαθορισμένη. Εσταλήσαν σε στρατόπεδο συγκεντρωσεών και είχαν την τύχη των ομοεθνών τους.

Οι Εβραίοι γενικώς δεν είχαν τη δινατιότητα συμμετοχής στον πνευματικό βίο της χώρας. Δεν επετρέπετο η κυκλοφορία των βιβλίων

τους και όταν ακόμη ήταν αναγνωρισμένου κύρους, όπως το κλασικό Σύστημα Αστικού Δικαίου των Enecerus Kipp - Wolf ή των λογοτεχνικών έργων όπως των περιφήμων ποιημάτων του Ερρίκου Heine. Δεν τους επετέθη να διευθύνουν οργήστρα ή να εμφανισθούν ως ηθοποιοί ή ως εκτελεσταί μουσικών έργων. Τα μειονεκτήματα αυτά δεν έπαναν για τους Εβραίους και αν αυτοί απεδέχοντο το Χριστιανισμό, εξ ου και το ανέκδοτο που κυκλοφόρησε στη Γερμανία, όταν θεοπίσθηκαν οι σχετικοί νόμοι της Νυρεμβέργης. 'Ενα σχολείο είχε μεταξύ των μαθητών του ένα παιδάκι εβραϊκής καταγωγής αλλά βαπτισμένο χριστιανός. Ο δάσκαλος μπαίνοντας στην τάξη είπε "Οσοι δεν είναι Γερμανοί για φύγουν". Κανένα παιδί δεν κινήθηκε από τη θέση του. Ο δάσκαλος έγινε σαφέστερος "Οσοι είναι Εβραίοι να φύγουν"· και πάλι κανένα παιδί δεν μετακινήθηκε. Τέλος ο δάσκαλος έχασε την υπονομή του και λέει "Οσοι είναι βαπτισμένοι Εβραίοι να φύγουν". Το παιδί τότε σηκώθηκε, ξεκόμισε την εικόνα του Χριστού, την πήρε μαζί του και είπε "Χριστέ μου πάμε να φύγουμε από δω. Δεν μας θέλουν".

Η τελευταία αυτή απαγόρευση συνδέεται με ένα αυτείο πάθημα του Χίτλερ. 'Ολοι γνωρίζουν το θαυμασμό, για να μην πω τη λατρεία των Γερμανών, των νοτίων περιοχών ιδίως Αυστρίας, για τα έργα της δυναστείας των Strauss. Η όπερα της Βιέννης περιλαμβάνει κάθε χρόνο στο πρόγραμμά της τη Νυχτερίδα. Στα κέντρα της Βιέννης παίζονται συνγόντατα έργα των Strauss και ως αποκορύφωμα η συναυλία που γίνεται κάθε Πρωτοχρονιά περιλαμβάνει σχεδόν αποκλειστικά έργα των Strauss με τελευταίο πάντοτε το περιόριμο Radezky Marsch των οιονεὶ δεύτερο εθνικό τους ύμνο, προς τιμήν του στρατάρχη, ο οποίος σε ηλικία ογδόντα δύο ετών ενίκησε τους Πεδεμονίους στη μάχη της Νοβάρο και απέτρεψε έτσι εν συνδυασμῷ με τις νίκες του αιστριακού στρατού στα άλλα μέτωπα, ιδίως κατά της Ουγγαρίας, και την καταστολή της εξεγέρσεως του λαού της Βιέννης την απειλούμενή διάλυση της αυτοκρατορίας.

Τον ενθουσιασμόν αυτόν συνεμερίζετο ο Χίτλερ και το είχε επανειλημμένως διακηρούσει δημοσίᾳ. Φαντασθήτε τη δύσκολη θέση του, όταν λίγο μετά την προσάρτηση της Αυστρίας, απεκαλύψθη από τα αρχεία του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Στεφάνου της Βιέννης ότι ο πάππος του πρεσβυτέρου Strauss ήταν Εβραίος που είχε βαπτισθή χριστιανός. Η λύση ήταν απλή. Απηγούεθη να γίνη το πρόγραμμα γνωστό και μέχρι τέλους του πολέμου ουδείς το εγνώριζε. Βλ., προσφάτως Ant. Livio, Richard Strauss en Magazine Littéraire τευχ. 361, Φεβρουάριος 1997, σ. 57.

Είναι αληθεία ότι τα αισθήματα των Γερμανών έναντι των Εβραίων ήταν διαφορετικά κατά τόπους, κοινωνική τάξη και παιδεία. Υπήρχε πάντως αν όχι ένα διάχυτο εμφανές μίσος, αλλά υποφόρουσα αντιπάθεια ή τουλάχιστον αδιαφορία. Θεωρούντο ξένο σώμα...».

Ο αντισημιτισμός του Rίχαρντ Βάγκνερ, ο οποίος φαίνεται πως συνεχίστηκε και με τους διαδόχους του, είναι γνωστός.

'Όπως επίσης είναι γνωστό ότι ο Χίτλερ «λάτρευε» τη μουσική του Βάγκνερ γιατί θεωρούσε ότι περιελάμβανε αντισημιτικά μηνύματα.

Το θέμα Βάγκνερ - Ναζί - Αντισημιτισμός ξαναήλθε φέτος το καλοκαίρι εντονότατα στην επιφάνεια, ιδιαίτερα μετά την αποτυχία της φετεινής παραγωγής του «Parsifal» από τον εγγονό του συνθέτη Wolfgang Wagner, στο Φεστιβάλ του Bayreuth («Monde», 8 Αυγούστου 1997).

Η αντισημιτική θέση του P. Βάγκνερ αποτέλεσμα ταπεινών ελατηρίων

'Όπως προκύπτει από την ιστορική βιογραφία του

Π ολές φορές στη ζωή μου χρειάστηκε να ασχοληθώ και να μελετήσω ανθρώπους και καταστάσεις, που άμεσα ή έμμεσα με έκαναν άλλοτε να ξαφνιάζομαι κι άλλοτε πάλι να αναφωτέμαι αν ζω στον 20ό αιώνα, αν οι νόμοι της ανοχής, του αλληλοσεβασμού, της ανεξιθησκείας και της αλληλοκατανόησης έχουν πραγμα-

Ο αντισημιτισμός των Βάγκνερ

τικά κάποιο νόμιμα!

Δεν θα ασχοληθώ εδώ με όσα φρικτά συνέβησαν τα τελευταία χρόνια, δεν θα μιλήσω για τις θηριωδίες των Ναζί ούτε για το ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ευρώπης. Έχουν πράγματι γράφει πολλά και θεωρώ ότι η ανθρωπότητα ολόκληρη γνώρισε τη φρίκη των διώξεων, των μαρτυριών και των κρεματορίων.

Οι προβληματισμοί μου επικεντρώνονται τη φράσα αυτή στα όσα έγραψε ένας μεγάλος Γερμανός καλλιτέχνης, πριν από ενάμισυ αιώνα, του οποίουν τα έργα δυστυχώς φαίνεται ότι συνεχίζουν κατά κάποιο τρόπο να έχουν απήχηση σε ορισμένους ανθρώπους της εποχής μας.

Πρόκειται για τον Ριχάρδο Βάγκνερ, το συνθέτη που άνοιξε νέους δρόμους στην τέχνη, το δημιουργό του Ναού του Μπαύρωντ, τον αναμορφωτή των γερμανικού λυρικού θεάτρου.

Οφείλω να ομολογήσω ότι τον θαυμάζω ως συνθέτη και ότι η μουσική του με συναρπάζει.

Ταυτόχρονα όμως είμαι υποχρεωμένος να πω ότι πρόκειται για μια

Ριχάρδ Βάγκνερ

διχασμένη προσωπικότητα αφού τα όσα τόλμησε να γράψει ενάντια στους Εβραίους, σε σχέση με όσα έκανε αργότερα, με κάποιουν να αναρωτιέμαι αν αυτή η μεγαλοφυΐα είχε

συναισθηση των λόγων και των εργών του, αν ασύλουθουνε κάποιο σχέδιο ή αν τέλος, όταν έγραψε το γνωστό δοκίμιο του «Ο Ιονδαίσμος στη Μονσιρή», ευχετήρια επιγραφή των οσων επικαλείτο! Στους προβληματισμούς μουν αυτούς με οδηγεί ακόμη η ανεξηγητή συμπεριφορά και η εν γένει δράση του, όχι ενάντια στους Εβραίους, αλλά σ' αυτού τον ίδιο το βασιλιά του, στην Αυλή του οποίον ήταν επισήμα διορισμένος αρχιμουσικός. Πρώηντες οι ταραχές που ξεπούλησαν στη Δρέσδη το 1848, στα οδοφράγματα που οι πολίτες της πρωτεύουσας της Σαξονίας κατατέθησαν στους δρόμους, στις εγκαταστάσεις που σημειωθήκαν ανάμεσα στους επαναστάτες και στα δύρια της τάξης, ο Βάγκνερ προτείνοντας. Ακολούθηντας τον Μπλακούνιν, έτρεχε από το

ένα οδοφράγμα στο άλλο, ανακατευόταν με τους ζεστηχωμένους πολίτες, τους μιλούντες, τους εμφύγωντες και τους προστέστε να επιτεθούν στους στρατιώτες της βασιλικής φρουράς και να κάψουν

**Η αντισημιτική
θέση του
Ρ. Βάγκνερ
αποτέλεσμα
ταπεινών
ελατηρίων**

τα ανάκτορα. Αργότερα, ο ίδιος ανεγνώρισε ότι δεν ήξερε τι έκανε και ομολόγησε ότι είχε μετανιώσει για όλα αυτά στα οποία δεν πίστευε πλέον...

Τελευταία μου δόθηκε η ευκαιρία να ξαναμελετήσω τον Ριχάρδο Βάγκνερ, χάρη σε μια πρόσφατη έκδοση της ιστορικής βιογραφίας που έγραψε ο κ. Γιώργος Ν. Δρόσος και εξέδωσε ο γνωστός εκδοτικός οίκος Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος. Με πολύ ενδιαφέρον διάβασα τα όσα ο Έλληνας συγγραφέας παραθέτει στο βιβλίο του και στα συμπεράσματα που καταλήγει, τα οποία τολμώ να χαρακτηρίσω απόλυτα αντικειμενικά και λογικά. Πρέπει να σημειωσω ότι ο κ. Γιώργος Δρόσος δεν είναι Εβραίος και ότι οι θέσεις του, παρά το μεγάλο θαυμασμό που έχει για τον βιογραφούμενο ήρωά του, είναι καίριες, απόλυτα θεμελιωμένες και θα έλεγα αποδεκτές από κάθε καλόπιστο άτομο. Στο βιβλίο του με τίτλο «Ριχάρδος Βάγκνερ η ζωή, η εποχή και το έργο του», ο συγγραφέας ακολουθεί τον βιογραφούμενο από την ημέρα που ήρθε στον κόσμο μέχρι τη στιγμή που τον εγκατέλειψε. Ήτοι δημιουργεί τις προϋποθέσεις να αναφερθεί σ' όλα τα σημαντικά γεγονότα της ζωής του και γενικά σ' εκείνα που σημάδεψαν τις μέρες και την εποχή του, γιατί θεωρεί ότι «το έργο κάθε δημιουργού επηρεάζεται σοβαρά από τις ανάγκες της ζωής, τα ρεύματα της εποχής, τα κοινωνικά συστήματα, αλλά και την πολιτική κατάσταση που πολλές φορές περιορίζει την ελεύθερη έκφραση και συνεπώς την ανεπηρέαστη διαμόρφωση μιας σκέψης». Η ανάλυση της τελευταίας θέσης του κ. Γιώργου Δρόσου είναι εκείνη ίσως που πρέπει να τύχει της μεγαλύτερης προσοχής μας, γιατί μπορεί ίσως να αποτελέσει το κλειδί στη διατίστωση της χωρίς ειλιμο και βάση αντιμετώπισης των ομοθυρήσκων μας από τον συνθέτη του «Τανγώνερ» και του «Πάρσιφαλ».

Πρέπει να υπογραμίσω ότι ο συγγραφέας μιλάει με θαυμασμό για το λάτρη του ελληνικού πνεύματος, της απολλώνειας και διονυσιακής ιδέας, για τον εμπνευστή της «ολοκληρωμένης τέχνης», κατά τα πρότυπα της αρχαίας τραγωδίας. Δεν παραλείπει όμως να παραθέσει όλα τα αρνητικά στοιχεία και τις απαράδεκτες θέσεις του βιογραφούμενου ήρωά του. Αυτά τα στοιχεία με προβλημάτισαν και με

έσπρωξαν στη μελέτη των αντιφάσεων που είχα από καιρό διαπιστώσει διαβάζοντας τα δοκίμια του Γερμανού συνθέτη. Πρέπει να πω ότι ο Βάγκνερ ερχόταν σε όηξη σχεδόν πάντα και με όλους τους συνεργάτες του, οι οποίοι τολμούσαν κατά οποιονδήποτε τρόπο να έχουν αντίθετη γνώμη με τη δική του. Ακόμη και ο πιο επιστήμιος και πολύτιμος φίλος του, Φρειδερίκος Νίτσε, ο οποίος όταν πρωτογνώρισε τον Βάγκνερ είχε δηλώσει πως αποτελούσε «ό, τι πολυτιμότερο και σημαντικότερο είχε στη ζωή», αναγκάστηκε να ανασκευάσει τις απόψεις του στο τέλος λέγοντας επιγραμματικά: «Οι Γερμανοί κατασκεύασαν ένα Βάγκνερ για λογαριασμό τους... Ποτέ δεν υπήρξαν ψυχολόγοι... Η ευγνωμοσύνη τους συνίσταται στην παρανόηση. Η τέχνη του Βάγκνερ είναι άρρωστη και τα προβλήματα που παρουσιάζει πάνω στη σκηνή είναι προβλήματα υστερικών ατόμων με υπερευέξαπτη ενασθησία. Ο Βάγκνερ είναι μεγαλή φθορά για τη μουσική».

Πρέπει να σημειωσω ότι ο Νίτσε ήταν ένας καλός μουσικός, αρκετά καλός πιανίστας και συνθέτης. Άρα η γνώμη του δεν ήταν αμελητέα. Αναλύοντας το φίλο του έλεγε με επίφαση: «Ο Βάγκνερ δεν υπήρξε μουσικός από τη φύση του και το απέδειξε, εγκαταλείποντας κάθε παραδεδεγμένο κανόνα, προκειμένου να κάνει αυτά που του χρειάζοταν, δηλαδή θεατρική ρητορική... Ο Βάγκνερ είναι ειδικός στην τέχνη της αποπλάνησης».

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωσω ότι ο Νίτσε δεν ήταν Εβραίος, όπως πολλοί προσπάθησαν να περάσουν σα μήνυμα (ήταν γιος καθολικού πάστορα) και ότι εγνώριζε τις φιλοσοφικές απόψεις του φίλου του τις οποίες στην ωρή της καριέρας του είχε ασπασθεί. Αυτές αφορούσαν τα όσα θέσπιζε ο Βάγκνερ σχετικά με την αρχαία ελληνική τραγωδία. Είναι βέβαιο ότι κι αυτός υπήρξε μια διχασμένη προσωπικότητα γιατί πολλές φορές ερχόταν σε αντίφαση με πράγματα που είχε πριν από λίγο καιρό υποστηρίξει. Όταν βρισκόταν βιοτηγμένος στα σκοτάδια της παρανοϊκότητας και κάτω από τα προβλήματα που του δημιουργούσε η παραλυση δήλωνε ότι λάτρευε τον Βάγκνερ, χαρακτηρίζοντάς τον παραλλήλα επικίνδυνο για τη Γερμανία. Ίσως να ένιωθε κάποια καταπίεση από το μεγάλο Γερμανό συνθέτη, ο οποίος

μάλιστα του είχε δηλώσει απερίφραστα ότι οι συνθέσεις του ήταν ανάξιες λόγου. Άλλα και ο μεγάλος συγγραφέας Τόμας Μαν έλεγε χωρίς ενδοιασμούς ότι ο ψυχικός κόσμος του Βάγκνερ και ο χαρακτήρας της μουσικής του είναι βαρείς από απαισιοδοξία, γιατί παλεύει μέσα στο σκοτάδι και το χάος για να φθάσει στη σωτηρία, με μέσο την ομορφιά.

Άλλα ας έρθουμε στο περίφημο δοκίμιό του με τίτλο «Ο Ιουδαϊσμός στη μουσική», το οποίο πρωτοδημοσιεύθηκε στη Λειψία το 1850 και συμπληρώθηκε για να ξαναδημοσιευθεί το 1869. Τότε δημιουργήσε σάλο στα κοινωνικά στρώματα της Γερμανίας και μάλιστα ανάμεσα στους ανθρώπους της τέχνης και των γραμμάτων, οι οποίοι δεν ήταν Εβραίοι. Αργότερα όλοι οι μελετητές του έργου του συνθέτη βρέθηκαν μπροστά σε μια παρανοϊκή κατάσταση μη ξέροντας το τι θα έπρεπε να συναγάγουν από όσα έγραψε σε σχέση με όσα κατόπιν έκανε. Από την πρώτη ματιά μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι ο Γερμανός συνθέτης, χωρίς κανένα συγκεκριμένο λόγο «επιτίθεται κατά των Εβραίων γενικά με λύσσα και πάθος που τον τυφλώνει κυριολεκτικά». Τους κατηγορεί συλλήβδην και προσπαθεί να αποδείξει ότι «όλα τα κακά προέρχονται από το εβραϊκό στοιχείο και έτσι τολμά να προτείνει τον αφανισμό του!.. Έγραψε λοιπόν τα εξής μεταξύ άλλων: «Ο Εβραίος είναι βασιλιάς και θα συνεχίζει να βασιλεύει όσο το χόμια θα αντιπροσωπεύει την εξουσία, την οποία αφαιρεί από τις προσπάθειες και τις επιχειρήσεις μας». Στο σημείο αυτό έμμεσα ομολογεί την αντιπαλότητά του με τους **Μέντελσον** και **Μέγιερμπερ**, εναντίον των οποίων δεν δίστασε να καταφερθεί ανοικτά, γράφοντας τα εξής, ίδια για τον δεύτερο: «Αυτός ο διάσημος συνθέτης όπερας οφείλει την επιτυχία του στην ηλιθιότητα των κοινού. Όπως συμβαίνει και στη συναγωγή έτσι και κατά τη διάρκεια των παραστάσεων των έργων του επιτρέπεται στο κοινό να μιλάει». Θίγει δηλαδή την παράσταση ενός λυρικού έργου και το συγχρίνει με τα τεκτενόμενα στην ιερά συναγωγή, συμπληρώνοντας ότι «ο θεός των Εβραίων δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένας λαϊκός θεός, που στο πρόσωπό του βλέπει κανείς το εμπόριο και τη συναλλαγή». Μόνον ένας παρανοϊκός και τυφλός από το πάθος ενά-

ντια σε κάθε τι το εβραϊκό θα μπορούσε να αποτολμήσει να γράψει κάτι το παρόμιο, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η σωτηρία των Εβραίων ανεξαιρέτως είναι εκ των πραγμάτων αδύνατη και ότι «το μόνο μέσο που θα μπορούσε να τους απαλλάξει από την κατάφα, είναι ο αφανισμός τους»!..

Για να μη θεωρηθεί ότι είμαι προκατελλημένος εναντίον του Βάγκνερ κι ότι αυτά που καταδικάζω ή θέτω υπό αίφεση προέρχονται από έλλειψη αμεροληφίας και αντικειμενικότητας, παραθέτω τα συμπεράσματα του Έλληνα συγγραφέα και κοινιστανό στο θρήσκευμα, κ. Γιώργου Ν. Δρόσου, τα οποία θεμελιώνονται τις απόψεις μου περί δικαιομένης προσωπικότητας του Βάγκνερ. Γράφει λοιπόν μεταξύ άλλων ο κ. Δρόσος σχετικά: «... Οι θέσεις που πήρε ο Βάγκνερ το 1850 στο δοκίμιό του χαρακτηρίζονται από ελαφρότητα, εμπλάθεια, επιπλαιότητα κι από ένα ειδος επικινδυνού ρατσισμού. Σήμερα, ενάμισυ αιώνα περίπου μετά, ολόκληρη η ανθρωπότητα τις καταδικάζει, γιατί δοκίμιασε τις συνέπειές τους, κατά το φοβερότερο τρόπο. Χωρίς να παίρνουμε το μέρος των Εβραίων ή των Χριστιανών, είμαστε υποχρεωμένοι να κρίνουμε φύγοντα και αντικειμενικά τα όσα ο Βάγκνερ έγραψε τότε. Είμαι βέβαιος ότι κάθε αντικειμενικός άνθρωπος πάνω στον πλανήτη μας, που έχει συναίσθηση των εννοιών της ανοχής, της ανεξιθοησίας και της ελευθερίας της σκέψης και του λόγου, δεν μπορεί παρά να καταδικάσει τις άλλοφρονες και δογματικές απόψεις του Βάγκνερ, που σε τελευταία ανάλυση ντροπιάζουν το ανθρώπινο είδος. Η ομολογία του Βάγκνερ ότι κάθε τι που προέρχεται από τους Εβραίους του προκαλεί αιδία, είναι αρκετή για να αποδείξει την προσωπική του εμπλάθεια και βεβαίως την έλλειψη αντικειμενικότητας. Ο συνθέτης ήθελε να διαφύγει τους εβραϊκής καταγωγής συναδέλφους του, χαρακτηρίζοντας τη μουσική τους ποταπή και αναξιόλογη. Στα λόγια του Βάγκνερ υπάρχει μια οφθαλμοφανής κακοπιστία, που αποσκοπεί στη δημιουργία εντυπώσεων, που αυτοκαταργούνται και αυτοκαταρρίπτονται, αφού δεν έχουν κανένα έρισμα. Προσωπικώς πιστεύω ότι τα βέλη κατά των Εβραίων ωρίπονται για να πληρώνουν οι διάσημοι Εβραίοι της εποχής του, οι οποί-

Η αντισημιτική θέση του P. Βάγκνερ αποτέλεσμα ταπεινών ελαστηρίων

**Η αντισημιτική
θέση του
Ρ. Βάγκνερ
αποτέλεσμα
ταπεινών
ελατήριών**

οι κατείχαν αξιόλογες θέσεις στην κρατική μηχανή, στο εμπόριο και στα λυρικά θέατρα της εποχής. Η πυκνία του εκ του γεγονότος ότι ούτε ο Μέντελσον ούτε ο Μέγιεριμπερ τον υπεστήλιξαν όσο εκείνος το επιθυμούσε, τον έκανε να νιώθει έγχθρα εναντίον κάθε Εβραίου. Είναι ιστορικός βέβαιο ότι οι δύο αυτοί διάσημοι συνθέτες δεν μπόρεσαν να καταλάβουν την τέχνη του μέλλοντος την οποία εναγγελιζόταν ο Βάγκνερ, με τα πρωτόγνωρα για τα δεδομένα του αιώνα τους θέματα και τρόπους ανάπτυξής τους. Είναι επίσης αναμφισβήτητο ότι δεν ενέκριναν ούτε δέχθηκαν να παιχθούν οι συνθέσεις του στα θέατρα που διηγήθηκαν. Ήσως είχαν άδικο, ίσως δεν μπόρεσαν τότε να καταλάβουν το μέγεθος και τη σοβαρότητα της μουσικής του. Αυτό όμως δεν δικαιολογεί την πρωτοφανή εγκρίσεις του Βάγκνερ ενάντια σε ό,τι είχε σχέση με το εβραϊκό στοιχείο.

Εκεί όμως που υπάρχει η αντίφαση, ανάμεσα στα λόγια και τα έργα του Βάγκνερ είναι η απόφασή του να χρησιμοποιήσει το μεγάλο Εβραϊκό μαέστρο, **Χέρμαν Λέβι**, στο ανέβασμα του κατεξοχήν χοιστιανικού του μουσικού δράματος «Πάρσιφαλ». Ο Χέρμαν Λέβι, γνωρίζο-

ντας τον υπέροχο αντισημιτισμό του συνθέτη, ξήτησε να εξαιρεθεί από την διεύθυνση του έργου. Ο Βάγκνερ αναγκάστηκε να τον εκλιπαρθεί και χρειάστηκε να τον συναντήσει πολλές φορές για να τον μεταπείσει, δηλώνοντάς του ότι «έπρεπε να μείνει πιστός στη θρησκεία του και να αγνοήσει εκείνους που έλεγαν ότι ένας εβραίος θα σπίλωνε το χοιστιανικό του δράμα... Εδώ υπάρχει διάσταση ανάμεσα στα όσα έγραψε και όσα έκανε τελικά. Υπάρχει και κάτι αλλό! Αρνήθηκε τότε να συνυποχράψει μια διαμαρτυρία εναντίον των Εβραίων της Γερμανίας την οποία του παρουσίασαν πολλοί άνθρωποι των χραμάτων και των τεχνών... Τι πίστευε λοιπόν στην πραγματικότητα ο Βάγκνερ;

Αναλύοντας όλα αυτά συνάγω ότι η αντισημιτική θέση του Βάγκνερ εκπορεύεται από ταπεινά ελατήρια, προσωπική πυκνία, έλλειψη στοιχειώδους κρίσης, αντικειμενικότητας και λογικής. Η γενίκευση που επιχειρεί κατηγορώντας τους Εβραίους συλλήβδην και η εμμονή του να εξολοθρευτεί το γένος των Εβραίων προδίδουν παράνοια και φαινόμενο σχιζοφρένιας, που δεν χρήζουν άλλων αποδείξεων».

Μωυσής Κωνσταντίνης

Οι σχέσεις των Βάγκνερ με τους Ναζί

Το αποκαλυπτικό βιβλίο ενός απογόνου του μεγάλου συνθέτη σπάει τον τοίχο της σιωπής με δραματικές συνέπειες

Tο Festspielhaus στο Μπαϊρόιτ της Γερμανίας είχε σχεδιαστεί ειδικά για την πρώτη παράσταση του «Δαχτυλίδιού του Νίμπελονγκ», του θρυλικού οπερετικού κύκλου του Ρίχαρδ Βάγκνερ, με θέμα ένα μαγικό χρυσό δαχτυλίδι που έφερνε δύναμη σε όσους αποκήρυξαν τον έφωτα. Όμως το 86ο Φεστιβάλ που εγκαίνιαστηκε στον ιστορικό χώρο τον προηγούμενο μήνα, είδε ένα ακόμη πιο πολύπλοκο και δραματικό θέαμα να εκτυλίσσεται στα παρασκήνια: τη σάγκα της οικογένειας Βάγκνερ, με έναν αισθητικό χαρακτήρων, που περιλαμβάνουν έναν πατέρα κι ένα γιο

σε μόνιμη σύγκρουση, έναν κρυπτό - ομοφυλόφιλο, διάφορους ναζί και τον Αδόλφο Χίτλερ, αυτοπροσώπων.

Ήθωας του δράματος είναι ο 77χρονος Βόλφγκανγκ Βάγκνερ, ο εγγονός του συνθέτη, του οποίου η ακλόνητη θέση ως διευθύντη του Φεστιβάλ υπονομεύεται εσχάτως από συγγενείς που θέλουν να τον διαδεχθούν και από κριτικούς που τον θεωρούν υπεύθυνο για τη δημιουργική στασιμότητα του Φεστιβάλ. Και την ιστορία αφηγείται ο γιος του Βόλφγκανγκ, ο Γκότφριντ, που πρόσφατα δημοσίευσε ένα αποκαλυπτικό βιβλίο με πολλές λεπτομέρειες, σχετικά με τους δεσμούς της οικογένειας με τους ναζί.

Τα γεγονότα

Kατά πολλούς τρόπους, η σαπουνόπερα Κάτις πρωταρικής ζωής είναι κατ' εξοχήν βαγκνερική. Μετά τον θάνατο του Ρίχαρδ Βάγκνερ, το 1883, η σύζυγος του Κόζιμα ανέλαβε τη διαχείσιση της πνευματικής κληρονομιάς του συνθέτη και διοίκησε το Φεστιβάλ με σιδερένια πυγμή.

Ο ομοφυλόφιλος γιος τους Ζίγκφριντ έκανε ένα συμβατικό γάμιο με τη Βίνιφρεντ, που έγινε διευθύντρια του Φεστιβάλ το 1930, μετά το θάνατο του συζύγου της. Ο Ζίγκφριντ και η Βίνιφρεντ συνδέθηκαν με τον Αδόλφο Χίτλερ το 1923, δέκα χρόνια πριν γίνει καγκελάριος, και όταν ανέλαβε την εξουσία ήταν πολύ συχνά το τιμώμενο πρόσωπο του φεστιβάλ, κατά την προδηλωτικότητα του περίοδο, από το 1933 ως το 1944.

Η επόμενη γενιά των Βάγκνερ είδε τους δύο ανταγωνιστές αδελφούς, Βίλαντ και Βόλφγκαρχ, να μοιράζονται τη διεύθυνση ως τον θάνατο του Βίλαντ το 1966. Μετά, και επί τριάντα και πλέον χρόνια, ανέλαβε ο Βόλφγκαρχ, ο οποίος εδραίωσε την εξουσία του, με τη βοήθεια της δεύτερης γυναίκας του, της Γκούντρουν, απομακρύνοντας, εν τω μεταξύ, κάθε άλλον Βάγκνερ. Καιρό πριν βγάλει τα άπλυτα της οικογένειάς του στη φόρα, στον Γκόντφριντ, σήμερα 50 ετών, απαγορεύνταν ακόμη και να δρασκελίσει το κατώφλι του Festspielhaus.

«Αμνησία»

Mολονότι μερικά από τα φιλοσοφικά μκείμενα του Ρίχαρδ Βάγκνερ είναι καθαρά αντισημιτικά και ο Χίτλερ έκανε εκτεταμένη ιδεολογική χρήση των συμβόλων της βαγκνερικής μυθολογίας, ο Βόλφγκαρχ Βάγκνερ φαίνεται να περιπέπτει σε κατάσταση επιλεκτικής αμνησίας, όποτε γίνεται αναφορά στη σχέση των Βάγκνερ με το Τρίτο Ράιχ. Και όμως ως τον θάνατό της, το 1980, η Βίνιφρεντ Βάγκνερ μιλούσε πρόθυμα για τη σχέση της με τον Χίτλερ και ποτέ δεν τον είχε αποκρύψει. Ωστόσο,

ο Βόλφγκαρχ έκανε μια προσπάθεια να υποβαθμίσει αυτή τη «φιλία», επιμένοντας πως δεν ήταν τίποτε σοβαρό και πως όλα τα σχετικά ντοκουμέντα από εκείνες τις ημέρες - έξι επικινδυνά γράμματα του Χίτλερ προς τη Βίνιφρεντ - είχαν ήδη δημοσιευτεί. Ο Γκόντφριντ, όμως, τον διαψεύδει. Ισχρούεται πως ακόμη και οι λίγοι ερευνητές που θέλησαν να προσπελάσουν τα αρχεία του Φεστιβάλ, αποτρέπηκαν και πως αν μπορούσε κανείς να τα μελετήσει θα διαπιστώνει όχι μόνο τη σχέση ναζιτική και Βάγκνερ, αλλά και το ότι ο αντισημιτισμός

Οι οχέσεις των Βάγκνερ με τους Ναζι

Ο Χίτλερ ήταν ένα είδος δευτερου τατερά για τον Βίλαντ και τον Βόλφγκαρχ Βάγκνερ σημερα διειστη τον Φεστιβάλ των Μπεργκ.

τον Φεστιβάλ, δεν έσβησε ποτέ, ούτε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το βιβλίο του Γκόντφριντ Βάγκνερ «Wer nicht mit dem Wolf heult» (Αυτός που δεν ουδελάχει με το Λύκο) είναι το τελικό προϊόν μιας μάχης τεσσάρων δεκαετιών ενάντια στον τοίχο της σιωπής. Το βιβλίο έχει κατακτήσει μεγάλη δημοσιότητα στη Γερμανία, όχι μόνο για τις αποκαλύψεις που επιχειρεί, αλλά και γιατί αποτελεί μια προσπάθεια του συγγραφέα να ξεπλύνει την ενοχή που τον προκαλούσε, από την εφηβεία του ακόμη, η κυριαρχία σχέση της οικογένειας του με το Τρίτο Ράιχ. Να φέρει άγνωστο υλικό στο φως και να το επεξεργαστεί. Γιατί, όπως λέει, «αν δεν επεξεργαστείς μια τέτοια οικογένειακή ιστορία, πώς μπορείς να μάθεις, πώς μπορείς να βελτιωθείς στο μέλλον;».

Οι σχέσεις των Βάγκνερ με τους Ναζί

Δεύτερος πατέρας

Από τανίες και επιστολές που βρήκε Αφάγνοντας αποθήκες και υπόγεια της οικογενειακής βίλας, ο Γκόντφριντ συνέθεσε μια ανατριχιαστική εικόνα της οικογένειας. «Μετά τον θάνατο του παππού μου», γράφει, «ο Χίτλερ έγινε ένα είδος δεύτερου πατέρα για τους γιους του Βίλαντ και Βόλφγκανγκ, είχε μάλιστα και δικά του διαμερίσματα στη βίλα των Βάγκνερ». Ο Χίτλερ έλεγε στα παιδιά ότι μετά τη νίκη των ναζί αυτοί οι δύο θα είχαν τον έλεγχο όλων των θεάτρων του κόσμου, ο Βίλαντ της Δύσης και το Βόλφγκανγκ της Ανατολής. Ήμερολόγια αποκαλύπτουν ότι και ο Γκάιμπελς και ο Χίτλερ γνώριζαν την ομοφυλοφιλία του Ζίγκφριντ, αλλά δεν την αποκάλυψαν ποτέ για να μην πλήξουν το «τερό» φεστιβάλ.

Μετά τον θάνατο του Ζίγκφριντ, ισχυρίζεται ο συγγραφέας, ο Χίτλερ πρότεινε στη γιαγιά του Βίνιφρεντ να την παντρευτεί, όμως εκείνη αρνήθηκε, γιατί έτσι θα έχανε τη διεύθυνση του Φεστιβάλ, σύμφωνα με τον όρο του Ζίγκφριντ.

Η σχέση τους, όμως, παρέμεινε θερμή, όπως ήταν πάντα: και εδώ ο Γκόντφριντ επαναλαμβάνει το γνωστό ανέκδοτο, που θέλει τη Βίνιφρεντ να στέλνει στον Χίτλερ το χαρτί στο οποίο έγραψε το μανιφέστο του «Ο Αγών μου», μέσα στη φυλακή. Αυτά τα ανέκδοτα, και εν πολλοίς το βιβλίο ολόκληρο, δεν στηρίζονται σε αποδεικτικά στοιχεία. Για παράδειγμα, κάποια φιλική που υποτίθεται ότι έδειχναν φιλικές συγκεντρώσεις των Βάγκνερ, στις οποίες ο Χίτλερ ήταν προσκεκλημένος έχουν μυστηριώδως «χαθεί». Ο Γκόντφριντ απαγγέλλει κατηγορίες από μινήμης, συχνά χωρίς να επικαλείται συγκεκριμένα πρόσωπα ή δευτερεύουσες πηγές.

Οι κριτικοί δεν έχουν πεισθεί από τις καταγελίες του: ο μελετητής του Βάγκνερ Φρέντερικ Σποτς, π.χ., τις απορρίπτει ως ολοσχερώς αβάσιμες.

Αξιόπιστο ή όχι, το βιβλίο έχει δραματικές συνέπειες στη Γερμανία. Μια έκθεση που θα γιώρταζε την 100η επέτειο από τη γέννηση της Βίνιφρεντ και θα διοργανωνόταν παραλλήλα με το Φεστιβάλ, αναβλήθηκε. Στη συνέντευξη Τύπου που έδωσε με

την έναρξη του Φεστιβάλ, ο Βόλφγκανγκ κατήγγειλε το βιβλίο του Γκόντφριντ ως απολύτως φανταστικό: μια «μυθοπλασία», και μάλιστα «ισχνή και πρωτόγονη». Αρνήθηκε επίσης ότι του είχε απογορεύσει την είσοδο στο Festspielhaus· η απαγόρευση ίσχει, είπε, για τη βίλα των Βάγκνερ.

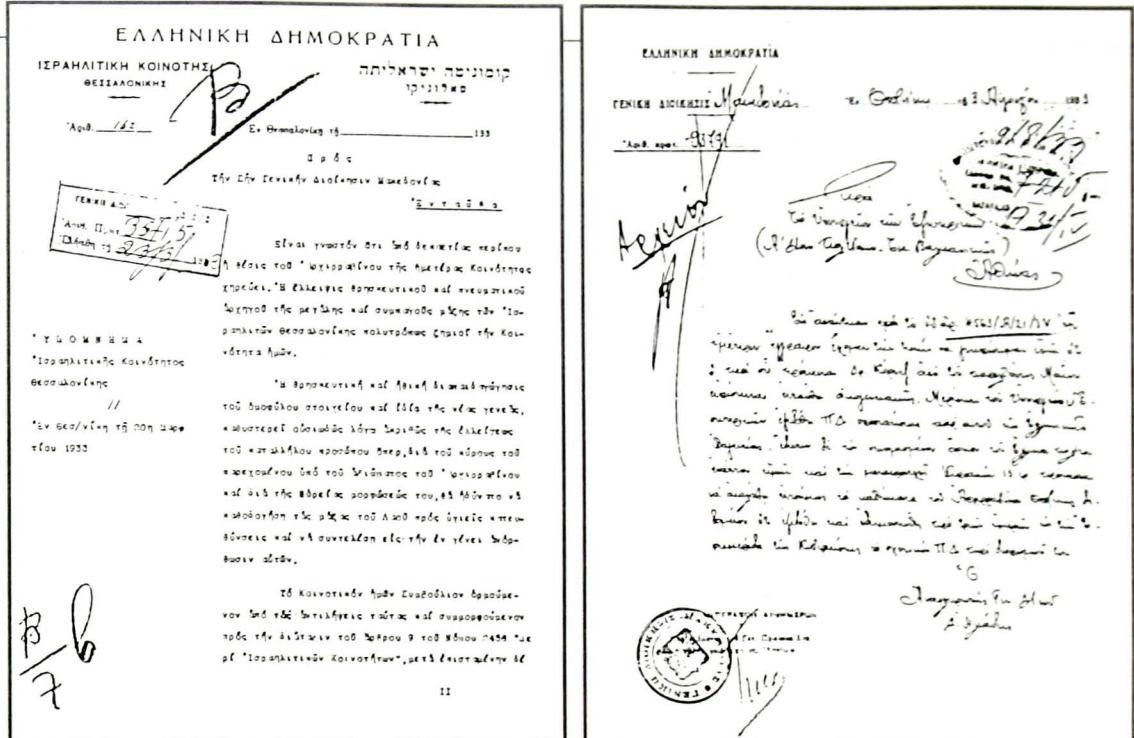
Σε παρακμή

Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, το Φεστιβάλ έχει μπει σε μια μακρά περίοδο παρακμής. «Κανένα πείραμα. Να διατηρηθεί στο στάτους χρόνο, πάση θυσία», έγραψε η εφημερίδα «Süddeutsche Zeitung» του Μονάχου. «Στο στενό μιονοπάτι ανάμεσα στη νοσταλγία και την παρακμή, το Φεστιβάλ, έχει από καιρό χάσει το δραμά του». Ο Hans - Klaus Jungherrnich, κριτικός της Frankfurter Rundschau, συνέχιζε την «τελευταία περίοδο Βόλφγκανγκ, με την περίοδο στασιμότητας του Μπρέζινεφ, λίγο πριν από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ». Τόσο μεγάλο είναι το δημιουργικό κενό στο Φεστιβάλ, που πολλοί κριτικοί - μέλη του ιδρύματος που διαχειρίζεται τα του φεστιβάλ από το 1973 - εφωτοτροπούν με την ιδέα ενός διευθυντή που να μην ανήκει στην οικογένεια Βάγκνερ. Ένα από τα ονόματα που φιλορίζεται είναι αυτό του μαέστρου Ντάνιελ Μπάρενμπούνι, που είναι Εβραίος και πολιτογραφημένος Ισραηλινός.

Ο Γκόντφριντ σταθερά επαναλαμβάνει πως ο ίδιος δεν ενδιαφέρεται για τη διεύθυνση: όχι όμως και η εξαδέλφη του Νίκη, κόρη του Βίλαντ, ή η αδελφή του Εύα. Πάντως ο ίδιος ο Βόλφγκανγκ βλέπει ως συνεχιστή του τη σύζυγό του Γκούντρουν, είναι όμως αιφιβόλιο αν θα καταφέρει να την επιβάλει.

Παρά τις κακές κριτικές, όμως, και τη στασιμότητα των παραγωγών, το Φεστιβάλ εξακολουθεί να προσελκύει πλήθη πιστών. Φυσικά, όπως υπογραμμίζει η Νίκη Βάγκνερ, αυτό δεν πιστοποιεί την υγεία του Φεστιβάλ. «Τι σημαίνει να λέμε "η επιχείρηση πηγάνει καλά, τα εισιτήρια εξαντλούνται;"», ρωτάει. «Αυτό δεν αποδεικνύει πως ό,τι ανεβαίνει στη σκηνή του Μπαϊρόιτ είναι τέχνη».

[Time - Καθημερινή 17.8.1997]

Εγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την ανάληψη καθηρόντων του Κόρετς ως νεού αρχιραββίνου
(Από το βιβλίο του Χ. Φλατσέρ "Στέμμα και Σφαστικά", τόμος 2ος)

Το τρένο του θανάτου

Του κ. Π. ΚΟΥΠΑΡΑΝΗ

Ενα μήνα ποιν από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ξεκίνησαν από το στρατόπεδο συγκεντρώσεως του Bergen - Belsen βορειώς του Ανόβερο τρία τρένα. Κοινό χαρακτηριστικό αυτών των τρένων ήταν οι επιβάτες τους, που αποτελούνταν από τους λεγόμενους Austauschjuden, τους «Εβραίους εις ανταλλαγή». Ανάμεσα στα 2.500 άτομα της

τρίτης αποστολής, που ξεκίνησε στις 9 Απριλίου 1945, βρίσκονταν και 62 Ελληνοβρετανοί από τη Θεσσαλονίκη. Οι πληθοφορίες για το πού επλόκειτο να πάνε οι αμαξοστούγιες δεν ήταν σαφείς. Η κατεύθυνση που ακολουθήσαν στη συνέχεια επιτρέπει όμως την υπόθεση ότι ο τελικός τους προοιμιός ήταν το στρατόπεδο συγκεντρώσεως Theresienstadt στην Τσεχία.

Σε αντίθεση με το Theresienstadt, το Bergen - Belsen δεν ήταν στρατόπεδο μαζικών θανατώσεων. Οι έγκλειστοι αυτού του «στρατόπεδου ανταλλαγών» (κυρίως Εβραίοι) ήταν «προνομιούχοι», άτομα που στη χώρα προέλευσή τους έπαιζαν έναν σημαντικά πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό ή και θρησκευτικό ρόλο. Οι ναζί τους κρατούσαν όμηρους για την περίπτωση ανταλλαγής, π.χ. με αιχμαλώτους Γερμανούς. (Κάτι που είχε συμβεί σε ορισμένες περιπτώσεις στο

παρελθόν). Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε, αντίξαρτητα από τον προοιμιό των τρένων, ότι η μεταφορά των κρατούμενων σχετίζεται με τη δημιουργία δυνατοτήτων διαπραγμάτευσης Γερμανών αξιωματούχων. Σκοπός αυτών των διαπραγματεύσεων θα ήταν η διάσωση τους, η φυγή τους δηλαδή σε τοπες χώρες. Οι «Εβραίοι εις ανταλλαγή» αποτελούνταν ένα είδος ενεργόρου, μια «διαπραγματευτική μάζα» σε πιθανές συνεννοήσεις με τους συμμάχους. Εδώ μπο-

ρούμε να εστιάσουμε τους λόγους που τα τρία τρένα είχαν τεθεί σε κίνηση έξι ημέρες προτού το αγγλικά στρατεύματα απελευθερώσουν το στρατόπεδο του Bergen - Belsen.

Δεκατρείς ολόκληρες ημέρες περιπλανιόταν το τρένο με τους 2.500 ομήρους σε μια από τους βομβαρδισμούς κατεστραμμένη Γερμανία. Δύο ολόκληρες ημέρες ζητείται για να διασχίζει μόνο το Βερολίνο. Τελικά, 130 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της γερμανικής πρωτεύουσας, κοντά στο χωριό Troebitz, στο σημερινό κρατίδιο του Βραδεμβούργου, μια χαλασμένη γέφυρα εμποδίζει το τρένο να συνεχίζει την πορεία του. Τόσο οι φύλακες όσο και το προσωπικό του τρένου αιρήνουν τους κρατουμένους μέσα στα βαγόνια μόνους τους και απομακρύνονται. Επί τρεις ημέρες στάθμευε το τρένο ώσπου στις 23 Απριλίου 1945 στάλθηκε από το Troebitz ένα τηλεγράφημα προς τον I. Στάλιν, στο οποίο οι επιζήσαντες εξέφραζαν την ευγνωμοσύνη τους για την απελευθέρωσή τους. Το κείμενο υπογράφεται από εννέα άτομα που αντιπροσωπεύουν τις εθνικές ομάδες των επιζώντων. Ως αντιπρόσωπος της ελληνικής ομάδας, δηλαδή όλων σχεδόν των Ελληνοεβραίων προσωπικοτήτων του Bergen - Belsen, υπογράφει ο δρ. Κόρετς, ο τελευταίος αρχιλογαρίνος της Θεσσαλονίκης (1933 - 1943). Είναι ο Σέβυ Ελιέζερ Κόρετς για τον οποίο άλλοι νόμιζαν ότι είχε λιντσαριστεί από τους ομιθοήσκους του κατά την απελευθέρωση του Bergen - Belsen και άλλοι ότι είχε πεθάνει πριν από την απελευθέρωση του στρατόπεδου. Στην παραγματικότητα ο Κόρετς πεθαίνει στο Troebitz. Ο Κόρετς και η οικογένειά του (γυναίκα και δύο παιδιά) είχαν μεταφερθεί με την αποστολή Εβραίων της Θεσσαλονίκης στις 2 Αυγούστου 1943 στο στρατόπεδο συγκεντρώσεως του Bergen - Belsen. Αυτή η ομάδα που αποτελούνταν από συνολικά 74 προύχοντες της εβραϊκής κοινότητας Θεσσαλονίκης ήταν από τους πρώτους ομήρους που φυλακίστηκαν σε αυτό το λεγόμενο «στρατόπεδο ανταλλαγών». Επάνω στο τρένο που σταμάτησε στο Troebitz βρίσκονταν τόσο αυτός όσο και η οικογένειά του. Από τις 2.500 κρατουμένους που αρχικά επιβιβάστηκαν στο τρένο, οι 200 θα πεθάνουν μέσα στα βαγόνια και άλλοι 300 στο χωριό. Λιμοκτονία, αλλά κυρίως η επιδημία τύφου ήταν η αιτία θανάτου. Από τύφο πεθαίνουν και πέντε Ελληνοεβραίοι οι τάφοι τους βρίσκονται στο εβραϊκό νεκροταφείο που δημιουργήθηκε κατά το τρίμηνο της παραμονής των Εβραί-

ων στο Troebitz. Ανάμεσά τους είναι και ο τάφος του αρχιλογαρίνου Κόρετς, θύμα και αυτός της επιδημίας του εξανθηματικού τύφου. Στο επιτύμβιο αναφέρεται ως ημέρα θανάτου η 3η Ιουνίου 1945, μία ημέρα μετά τα γενέθλιά του (2 Ιουνίου 1894).

Οι φήμες για το πώς και πού απεβίωσε είναι γαραζητηριστικές της κυριαρχησης εικόνας γύρω από το άτομο του αρχιλογαρίνου. Δηλαδή αυτής του συνεργάτη των Γερμανών κατακτητών που συνέβαλε με τη στάση του στην εξόντωση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Στερεότυπα διατηρείται αυτή η εικόνα χωρίς να εξετάζεται κριτικά η ζωή, η προσωπικότητα και ο ρόλος του Κόρετς κατά, αλλά και πριν από τον πόλεμο. Ο Μιχαήλ Μόλχο, συγγραφέας του βιβλίου «In Memoriam», ο κύριος κατήγορος της στάσης που τήρησε ο Κόρετς κατά την περίοδο της Κατοχής, έγραψε, μερικές εβδομάδες προτού πεθάνει, σε ένα γράμμα του στις 11 Δεκεμβρίου 1959 από το Μπονένος Άιρες στη χήρα του Κόρετς: «Τώρα που ησύχασαν τα πνεύματα, είμαι σε θέση να εξετάσω νέες ενδείξεις για το τι έχω εγώ ή άλλοι δημοσιεύσει σχετικά με την ακούσια συνεργασία (με τους Γερμανούς) του μακαρίτη άνδρα σας» (Ahora que se calmaron los amimos, estoy haciendo nuevas indagaciones para averiguar lo que yo y otros hemos publicado a propósito de la inconsciente colaboration de su finado marido). Από τότε έχουν περάσει 35 χρόνια και τα πνεύματα δεν έχουν ησυχάσει ακόμη.

Αφορούμε γ' αυτό το άρθρο ήταν μια τελετή σε αυτό το γερμανικό χωριό στις 27 Απριλίου 1995. Με την παρουσία του πρωθυπουργού του κρατιδίου του Βραδεμβούργου και πλήθος κόσμου, οι «Εβραίοι του Troebitz» γιόρτασαν τα 50 χρόνια από τη διάσωσή τους. Από τους περίπου 300 που ζουν ακόμη στην Αυστραλία, Ελλάδα, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Ισραήλ, Ολλανδία και σε άλλα μέρη του κόσμου, ήρθαν στο Troebitz και συμμετείχαν στις εκδηλώσεις 84 άτομα μαζί με 120 παιδιά και συγγενείς τους. Την οργάνωση αυτής της συνάντησης είχε αναλάβει ο σύλλογος των επιζώντων που ήταν επιβάτες του «τρένου θανάτου». Πρόεδρος του συλλόγου είναι ο κ. Λεωνίδας Κόρετς, γιος του τελευταίου αρχιλογαρίνου της Θεσσαλονίκης.

[Ο κ. Παναγιώτης Κουπαράνης είναι ιστορικός και διαμένει στο Βερολίνο.
- Το παραπάνω κείμενο δημοσιεύτηκε στο **Βήμα** 7.5.1995]

Ο 138ος Ψαλμός

Του κ. ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ενας απ' τους μεγαλοπρέπεστερους ψαλμούς του βιβλίου των Ψαλμών του αρχαίου Ισραήλ αλλά και από τους καλύτερους της παγκόσμιας φιλολογίας, θεωρείται ο 138ος (ΡΛΘ = 139ος κατά το εβραϊκό - μασωριτικό κείμενο). Και τούτο, διότι ο Ψαλμός αυτός εμπεριέχει βαθύτατους στοχασμούς πάνω στο θέμα της «παρουσίας» του Θεού στη ζωή του ανθρώπου. Μάλιστα από πολλούς μελετητές θεωρείται ως ένας locus classicus για τη διδασκαλία περί παντοδυναμίας και παντογνωσίας του Θεού.

Παράλληλα, από λογοτεχνική άποψη, εκτός από τη μεγάλη ωραιότητα των ιδεών που περικλείει ο ψαλμός αυτός, έχει λαμπρό ύφος, αισθαντικότητα, πλουσιότατο λυρισμό, πλησιμονή εικόνων και ζωντανά σχήματα λόγουν. «Οσο περισσότερο τον διαβάζει κανείς, τόσο περισσότερο τον θαυμάζει, τινακαλύπτοντας σ' αυτόν μεγαλύτερα βάθη», παρατηρεί εύστοχα ο καθηγητής Π. Τρεμπέλας.

Στον εν λόγω ψαλμό διαρρίνονται τέσσερις οιονεί στροφές. Στην πρώτη (στίχ. 1 - 6) εξυμνείται η παντογνωσία του Θεού. Στη δεύτερη (στίχ. 7 - 12) τονίζεται η διά του πνεύματός του πανταχού παρουσία του. Στην τρίτη (στίχ. 13 - 18) περιγράφεται η τέλεια γνώση του Θεού

για τον άνθρωπο, πουν ακόμα γίνει πλήρης άνθρωπος· και στην τέταρτη, (στίχ. 19 - 24) ο ψαλμιώδος στρέφεται σε ημικά θέματα, αντιπαραβάλλοντας την κακία των ασβών με τη δική του αιωνότητα.

Ο ψαλμός αυτός σύμφωνα με την επιγραφή του (Λαμινατέαχ λε Δαβίδ Μίζιμός = εις τον αρχιμονοικόν, Ψαλμός του Δαβίδ) αποδίδεται στο μεγάλο ποιητή και μύστη του αρχαίου Ισραήλ, το βασιλιά Δαβίδ. Αν λάβουμε υπ' όψη μιας αυτά που σημειώθηκαν παραπάνω, φαίνεται πολύ πιθανόν ο ψαλμός αυτός να έχει δαβίδική προέλευση, αν και μερικοί ερευνητές έχουν αιτίας των υπαρχόντων στο κείμενο αραμαϊσμών, τείνουν να τον κατεβά-

σουν στους μεταιγμαλωσιακούς γρόνους.

Παρακάτω μεταφράζω, καλύτερα: προσπαθώ ν' αποδώσω σε λογοτεχνική μορφή τον ψαλμό αυτό στη νεοελληνική, στηριζόμενος κυρίως στο αρχαίο εβραϊκό - μασωριτικό κείμενο, αλλά και στην αρχαιότατη μετάφραση των Ο'. Για το μασωριτικό κείμενο χρησιμοποιήσα τη διγλωσση (εβραϊκή - αγγλική) έκδοση του Jay Green, The Interlinear Hebrew - Greek English Bible (1979).

Για την καλύτερη λογοτεχνική απόδοση, σε ορισμένα σημεία έλαβα υπ' όψη μου και την μετάφραση από το διορθωμένο εβραϊκό του καθηγητή Αθ. Π. Χαστούπη (Αγία Γραφή, τόμος Β', Αθήνα 1960), την έκδοση Αγία Γραφή - Βιβλος (εκδ. Κουμουνδουρέα), καθώς και την επιχειρηματική μετάφραση The New Jerusalem Bible (Standard Edition, London 1985).

Στο τέλος, επανόλογουν μερικές σημειώσεις, σε όποια σημειά του ψαλμού κριθήκε τούτο καταλληλό.

- 1 Γιαζβέ, σε με δοκίμασες και με γνώσισες
- 2 Εσύ γνωρίζεις πότε σπρώνομαι και πότε κάθομαι.
Εσύ από μακριά καταλαβάνεις τους λογισμούς μου.
- 3 Συν ερεινάς πότε περπατάω και πότε πλαγιάζω
και πρωτογνωρίζεις το κάθε τι της περπατησίας μου.
- 4 Γιατί προτού καν φτάσει λόγος στη γλώσσα μου⁽¹⁾
Ιδού Γιαζβέ, εσύ όλα τα γνωρίζεις!
- 5 Με περικινλώνεις από μπροστά και από πίσω
κι απλώνεις το χέρι σου απάνω μου.
- 6 Για μένα αυτή η γνώση ξεπερνάει κάθε θανατησύνη
Είναι τόσο μεγάλη, που να τη συνλάβω δε μπορώ!
- 7 Πού να πάω από το πνεύμα σου
κι απ' το πρόσωπό σου πώς (μπροστά) να ξεφύγω;
- 8 Αν στα ουράνια ανεβώ, εκεί θαί συν
αν κατεβώ στο Σιεώλ, εκεί⁽²⁾ πάλι συ είσαι...
- 9 Αν φτερούγισω με τις φτερούγισες της ανγής
και στην εσχατιά της γης σκηνώσω και στ' ακροθαλάσσαι,

10 κι εκεί το χέρι σου πάλι θα με οδηγεί
ναι, το δεξί σου χέρι, γερά θα με κρατάει.
11 Αν πω: Ας έρθει το σκοτάδι να με σκεπάσει
κι η νύχτα ας με περιτυλίξει⁽³⁾, θάταν μάταιο.
12 γιατί το σκοτάδι για σένα δεν είναι σκοτάδι
και η νύχτα φωτεινή ναι σα μέρα.
(Το σκοτάδι της είναι σα το φως)⁽⁴⁾
13 Γιατί σιν έπλαισες τα σωθικά μου,
με διαμόρφωσες στη μήτρα της μάννας μου.⁽⁵⁾
14 Γ' αντό λοιπόν, θα σε δοξολογώ
γιατί μ' έπλαισες με τρόπο φοβερόν
Τα έργα σου (είναι) αξιοθαύμαστα
και η ψυχή μου τούτο κάλλιστα το ξέρει.
15 Τα κόκκαλά μου από σένα δεν κρυφτηκαν όταν κρυφά μ' έπλαθες,
όταν διαμορφωνόμουν στα κατώτερα μέρη της γης⁽⁶⁾.
16 Το αδιαμόρφωτό μου (έμβρυο) είδαν τα μάτια σου
κι όλα⁽⁷⁾ στο βιβλίο σου ήταν γραμμένα.
Κάθε τι που έγραψες υπήρχε.⁽⁸⁾
17 Πόσο πολύτιμες είναι για μένα οι βιονές σου Θέ μου!⁽⁹⁾
18 Θάθελα να τις απαριθμήσω, μα είναι πιότερες
κι από τους κόκκους της αψιονδιάς.
Ξυπνάω, κι ακόμα μαζί σου είμαι...
19 Α, και να θανάτωνες Θεέ τους ασεβείς!
τους ιματόβρεχτους άντρες να παιρνες από κοντά μου,
20 αντούς που βλαστημάνε σε βάρος σου μ' ασέβεια,
τους εχθρούς σου, που μάταια παίρνουν τ' όνομά σου!
21 Μη δε μισώ Γιαζβέ αντούς που σε μισούν⁽¹⁰⁾
και δεν αποστρέφομαι κείνους που κόντρα σε πάνε;
22 Ναι, πολύ τους απεχθάνομαι
για εχτρούς μου τους λογαριάζω.
23 Ω Θεέ, δοκίμασέ με και γνώρισε την καρδιά μου
δοκίμασέ με και γνώρισε τις σκέψεις μου.
Για δες μην υπάρχει στράτα ανομη σε μένα
Και στο δρόμο της αιωνιότητας, οδήγησέ με⁽¹¹⁾.

Σημειώσεις:

(1) Το Μασωφίτικο Εβραϊκό κείμενο διαφέρει εδώ από το κείμενο των Ο'. Στους Ο' διαβάζουμε: «ότι ουν εστί δόλος εν γλώσση μου».

(2) Σιενόλι είναι η εβραϊκή λέξη για τον 'Άδη. Πολλοί μεταφραστές αφήνουν τη λέξη αμετάφραστη, γιατί εννοούνται διαφέρει από την αρχαιοελληνική έννοια.

(3) Η απόδοση εδώ σύμφωνα με το χειρόγραφο που βρέθηκε σε σπήλαιο του Κοινῷ (χειρόγραφα της Νεορής Θάλασσας), που χρονολογείται γύρω στο 100 π.Χ., και θεωρείται από τους ερευνητές πιο αυθεντική γραφή.

(4) Πολύ πιθανόν ο στέχος να είναι μια παρεμβολή στο αρχικό κείμενο.

(5) Κατά τους Ο' «ότι σι εκτήσω τους νεφρούς μου, Κύριε, αντελάβο μου εκ γαστρός μητρός μου». Οι νεφροί κατά την Εβραϊκή ψυχολογία είναι έδρα των επιθυμιών και των

παθών, των αδύτων του ανθρώπου (Ι. Γιαννακόπουλος).

(6) Πρόκειται για θαυμάσια μεταφορική εικόνα της σύλληψης του ανθρώπου, της κυνοφοίνας του εμβρύου μίσα στη μητρική μήτρα, που παραβάλεται με ερεβόν και άγνωστα μέρη του εσωτερικού χώρου της γης. Οι Ο' έχουν: «το απατεργαστόν μου είδον οι οφθαλμοί σου».

(7) Ενν. όλα τα μελή του σώματός μου κατ' άλλους μεταφραστές και σχολαστές ενν. όλες τις μέρες της ζωής μου, βλ. απόδοση της Jerusalem Bible.

(8) Εβρ. ορεγε ορισμένα εβραϊκά χειρόγραφα έχουν τη γραφή «δεν υπήρχε», δηλ. το νί για είναι «όταν το κάθε μέλος που έγραψε δεν υπήρχε».

(9) Ποιβλ. τη διαφορετική γραφή των Ο' «εμοί δε λίαν ετιμήθησαν οι φίλοι σου, ο Θεός, λίαν ερχαταιώθησαν αι αρχαι αυτών».

(10) Το μίσος του Ψαλμωδού εδώ, πρέπει να εννοηθεί ως αποστροφή του προς τους ασεβείς και όχι ως μίσος με την έννοια της διενέργειας κακού και εκδικήσεως (ποβλ. Δευτ. 21,15 ποβλ. Λουκ. 14,26). Οι εχθροί του Θεού είναι και εχθροί του Ψαλμωδού. Το τμήμα των ψαλμών από το εδ. 19 και επ. αποκτά έντονο ηθικό χρώμα και μπορεί να συντιθεί με τους ψαλμούς καταράν (imprecatory Psalms) που υπάρχουν και σ' άλλα ψαλμικά κείμενα. Πρόκειται για αποστροφή εκ μέρους του ψαλμωδού των εχθρού του Θεού του.

(11) το εδ. 23 ανήκει κατά την οραία παρατήρηση του Eaton, «στα χωρία της Παλαιάς Διαθήκης, που θέτουν το θέμα της αιτοσυνειδησίας του ανθρώπου».

[Ο κ. Δημ. Τσινικόπουλος είναι δικηγόρος στη Θεσσαλονίκη και συγγραφέας]

Το δράμα των Ελληνοεβραίων στη γερμανική κατοχή και ο αγώνας του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ για τη σωτηρία τους

Του κ. ΣΤΑΥΡΟΥ ΑΒΔΟΥΛΟΥ

Σε κάθε αντιστασιακό όταν διαβάσει δημοσιεύματα που αναφέρονται στην εποχή της ηρωικής και ανεπαναληπτής αντιστασιακής εποποιίας ξαναζωντανεύουν και ξανάρχουνται στη θύμηση του γεγονότα ανάλογα που και εκείνος βίωσε τη συγκλονιστική εκείνη περίοδο. Αυτό συνέβη και με μένα όταν διάβασα στο περιοδικό μας ΕΑΜ - Αντίσταση, στο τελευταίο τεύχος, όσα αναφέρονται στο «δράμα των Ελληνοεβραίων κατά τη γερμανική κατοχή». Στάθηκα ιδιαίτερα στο κεφάλαιο V που αφορά την εκτόπισή τους από την πατρίδα τους τη Θεσσαλονίκη και συγχερούμενα σ' αυτό που αναφέρει «... οι φρονδοί τους συμπεριφέρονται σαν κτήνη, κακοποιούν απάνθρωπα τους εκτοπιζομένους και φτάνουν μέχρι το σημείο να μαστιγώνουν άρρωστους άνδρες ή γέρους γιατί οι

τελευταίοι είναι ανίκανοι να ανεβούν στο τρένο χωρίς βοήθεια. Οι Εβραίοι εγκλείονται σε βορρονιά εμπορευμάτων 70 άτομα ανά βαρέον. Μεταξύ τους υπάρχουν ασθενείς και γηναίκες ετοιμογεννες».

Και τι δε μου θύμισε αυτή η συγκλονιστική περιγραφή που αναφέρεται στα δεινολαθηματα αυτον των συνανθρώπων μας... Τι εφιαλτικές εικόνες ξαναζωντάνεψαν στη μνήμη μου τις οποίες από παλιά είχα καταχωνιάσει στα κατάβαθμα της ψυχής μου, γιατί η θύμηση τους με πλήρωνε... Ήταν, αν θυμάμαι καλά, Ιούλης του 1944 και ήμουν να Γερμανοκρατούμενος των SS στο στρατόπεδο «των αδικιαστών θανατοποινιτών» στο Χαϊδαρι. Παρεκκλιθησα τότε μια ακόμα πιο συγκλονιστική τραγοδία, την οποία και περιγράφω στη συνέχεια. Θα μου επιτρέπει όμως να αναφερθώ στο χλίμα που επικρατούσε την εποχή εκείνη και τις σινθήρες

ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΕΒΡΑΙΩΝ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

ΚΑΙ Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ ΕΑΜ - ΕΛΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΟΥΣ

κάτω από τις οποίες βρέθηκα στην ανάγκη να παρακολουθήσω αυτή την ανεπίπτωτη δοκιμασία αυτών των αθώων συμπατριωτών μας.

Το στρατόπεδο του Χαιδαρίου διευθύνονταν από τα SS που είχανε το άντρο τους σε ένα μεγάλο κτίριο στην οδό Μέρχλιν. Στα δωμάτια του, ανώγεια και υπόγεια, που τα χρησιμοποιούσαν για ανακριτικά γραφεία και για κρατητήρια, βασανίζανε απάνθρωπα τους αγωνιστές της αντίστασης.

Εκεί λάβαναν χώρα τα πιο αποτρόπαια εγκλήματα σε βάρος των λαϊκών αγωνιστών, εγκλήματα που δεν μπορεί να τα συλλάβει ανθρώπινος νους. Σ' αυτά τα ανήλια υπόγεια βρήκαν τραγικό θάνατο πολλοί αφανείς ήρωες της εθνικής αντίστασης.

Κάθε πρωί κατέφθαναν στο Χαιδάρι από τη Μέρχλιν ένα αυτοκίνητο κούρσα μπροστά και ένα άλλο με καρότσα και ιρένανε τις γραπτές εντολές προς τη διοίκηση. Είχαμε μάθει αυτό το καθημερινό δρομολόγιο και το τι διαταγές θα φέρονταν. Θα ήταν ή ο μεγάλος κατάλογος με τα ονόματα των αγωνιστών που θα παίρνανε για εκτέλεση ή ένας μικρός με λίγα ονόματα για την ανάκριση. 'Όμως και ο δεύτερος κατάλογος μας τρόμαζε γιατί γνωρίζαμε τι περίμενε τους συναγωνιστές μας. Μάζι με τους υπό ανάκριση θα ανεβαίνανε στην καρότσα και τρεις άλλοι κρατούμενοι. 'Ένας ηλεκτρολόγος, ένας υδραυλικός και ο επιγραφοποιός. Αυτούς τους τρεις τους επέλεγε η αθέατη πηγεσία μας που για λόγους ασφαλείας ήταν γνωστή σε έναν πολύ μικρό κύκλο κρατουμένων. 'Όμως οι τρεις αγωνιστές έπειρε περίμενε να είναι της απόλυτης εμπιστοσύνης γιατί θα ήσαν και αποδέκτες σοβαρών, και προς τα μέσα και προς τα έξω μηνυμάτων.

Επιγραφοποιός όπως γράφει και στο βιβλίο του ο Θέμος ο Κορνάρος, ήταν ο Πειραιώτης δικηγόρος ο Σταύρος Αβδούλος. Ποια ήταν η δουλειά μου; Οι Γερμανοί των SS είχανε ληστέψει όλα τα καταστήματα των Ελληνοβρασίων και άλλων Ελλήνων και είχανε γεμίσει μεγάλες αποθήκες γύρω από την οδό Μέρχλιν και πίσω στη Σέκερη. 'Όλα αυτά τα είδη ρουχισμού, υπόδησης, έργα τέχνης κ.λπ. τα στέλνανε στα σπίτια τους στη Γερμανία. Γεμίζανε ξύλινα κιβώτια και για το κάθε κιβώτιο μου δίνανε γράμματα σε ένα πρόχειρο χαρτί τα στοιχεία του παραλήπτη. Αυτά τα αποτύπωνα με καλλιγραφικά γράμματα και με τη χρησιμοποίηση ενός μαρκαδό-

ρου πάνω σε κάθε κιβώτιο.

Μια μέρα που θα αναχρωσύσε τρένο για τη Γερμανία φωνάζανε 5 κρατούμενος, ανάμεσα σ' αυτούς και εγώ, και μιας διατάξανε να φορτώσουμε σε δύο καμιόνια μερικές δεκάδες από αυτά τα κιβώτια και στη συνέχεια κατευθυνθήκαμε στον Ρουφ απ' όπου θα έφευγε το τρένο. Ήταν από κείνους τους παλιούς συρμούς που στα ανοιχτά βαγόνια βάζανε τα ζώα, άλογα ή βοοειδή και στα κλειστά τα εμπορεύματα. Την ώρα που κουβαλάγαμε στο βαγόνι και εναποθηκεύαμε τα κιβώτια παρατηρήσαμε ότι στα άλλα βαγόνια είχανε μέσα στο καθένα τρία ξύλινα βαρελάκια με νερό, συνολικά γύρω στις 200 οκάδες, καμιά εκατοστή μαύρες κουραμάνες, περί τα 15 πακέτα με θρεφίνη περίπου 50 οκάδες και τρία δοχεία γεμάτα ελιές. Δεν θυμάμαι να είδα τίποτα άλλο.

Δεν είχαμε τελειώσει το ξεφόρτωμα όταν φτάσανε τρία ή τέσσερα στρατιωτικά καμιόνια με στοιβαγμένους σ' αυτά Ελληνοεβραίους που τους φέρνανε από τα Δωδεκάνησα. Οι Ιταλοί μέχρι που συνθηκολογήσανε δεν τους είχανε πειράξει. Αυτό δύμας δεν θα το ανέχονταν για πολύ η μαύρη ψυχή υπηκόων του Χίτλερ. Ήταν άνδρες, γυναίκες, γέροι και νέοι και μικρά παιδιά. 'Οπως ήτανε όλοι τους

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΒΡΟΝΟΤ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Σουημελή 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 88 39 951-3
E-mail: hhkis@netor.gr

Internet site: <http://www0.netor.gr/diafora/jews/kis.htm>

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Πολιτικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 72 18 421

Διανέμεται Διωρεάν

ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΕΒΡΑΙΩΝ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

ΚΑΙ Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ ΕΑΜ - ΕΛΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΟΥΣ

ταλαιπωρημένοι από τις αφάνταστες κακουγίες και το ψυχολογικό σοκ φάνταζαν ανθρώπινα όρανη και γι' αυτό δεν τους ήτανε καθόλου εύκολο να κατεβούν αμέσως από το αντοκίνητο πηδώντας κάτω, όπως τους διατάζανε οι φρουροί τους.

Και τότε παρακολουθήσαμε άφωνοι και με κομμένη την ανάσα κάτι το τρομερό. Οι άνδρες των SS αυτά τα ανθρωπόμορφα τέρατα σαλτάρισαν πάνω στα καμιόνια και επέπεσαν με μανία σ' αυτούς τους ανήμυτορους και απόκληρους της τύχης συνανθρώπους μας. 'Αρχισαν να τους κλωτσούν, να τους ρυπούν με πάθος με τα μαστίγιά τους και να τους πετάνε κάτω σαν τα τσονιά λατρείας των έναν πάνω στον άλλο. Και σε κάποια στιγμή παρακολουθήσαμε μια συγχλονιστική εικόνα που ποτέ δεν θα φύγει από τη θύμησή μου. 'Ένα από αυτά τα κτήνη όταν είδε μια πανέμορφη κοπέλα την χτύπησε στο πρόσωπο με το μαστίγιο δύο ή τρεις φορές και όχι μονάχα καταμάτωσε το πρόσωπο της ωλά το πιο τραγικό είδαμε να χύνεται, στην κυριολεξία, το μάτι της και να πέφτει κάτω λιπόθυμη. Τέτοια φρίκη δεν είχαμε νιώσει ούτε στο Χαϊδάρι τις ώρες εκείνες που παίρνανε από κοντά μας ανά 50 ή 100 ή και 200 συντρόφους μας για να τους οδηγήσουν στον τόπο της εκτέλεσης καθώς επίσης όταν τις τραγικές εκείνες στιγμές που περιμέναμε ν' ακούσουμε και το όνομα το δικό μας για να ακολουθήσουμε τη σκληρή μοίρα των συντρόφων μας.

Στη συνέχεια τα ίδια αυτά κτήνη των SS με σπρωξίματα, κλωτσίες και μαστιγώματα τους πέταγαν στα βαγόνια κι αφού τους στριμώγιανε όρθιους - δεν υπήρχαν καθίσματα - τον ένα κολλητά τον άλλο τους κλειδώνανε με ένα μεγάλο λουκέτο που βάζανε σε μια εξωτερική αμπάρα.

Κλειδαμπαρωμένοι εκεί μέσα κάτω από αυτές τις απάνθρωπες συνθήκες με τροφή και νερό που δεν επαρκούσαν ούτε για τρεις μέρες, με ανίπαρχτο χώρο για να κάνονταν τις σωματικές τους ανάγκες και με την καλοκαιριάτικη ζέστη οι δύσμοιροι αυτοί συνάθρωποι μας θα κάνανε το ταξίδι τους που δεν είχε γυρισμό... Είναι ποτέ δυνατόν να λησμονήθουν αυτά; Δεν γίνεται γιατί έχουνε ζυμωθεί με την ύπαρξή μας.

Μια και μιλάμε όμως για το δράμα αυτών των συμπατριωτών μας Εβραίων θεωρώ καθήκον μου να υπογραμμίσω τη μεγάλη συμβολή του ΕΑΜ και

τον ΕΛΑΣ στη διάσωση ενός σημαντικού τμήματος του εβραϊκού πληθυσμού. Πιστεύω μάλιστα ότι δεν έχει εκλαύσετεί όσο θα έπρεπε η προσφορά αυτή και τούτο οφείλεται κατά ένα μεγάλο μέρος, όπως θα δούμε στη συνέχεια, στην προσπάθεια του «συμμαχικού» παράγοντα δηλαδή των φίλων μας των Αγγλών. Στην παραπάνω έκθεση που δημοσιεύτηκε το 1943 από την ελληνική κυβέρνηση τον Καΐρου, και αναδημοσιεύεται στο περιοδικό μας, αναφέρεται ότι από τους Ελληνοεβραίους της Θεσσαλονίκης σώθηκαν 5.000, εκ των οποίων οι 4.000 από το ΕΑΜ που προσχώρησαν στους αντάρτες του Ολύμπου. Όμως η συμβολή του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ στη διάσωση των Εβραίων απλώνεται σ' ολόκληρη την Ελλάδα. Πάνω σ' αυτό υπάρχει η πιο ανθεντική μαρτυρία. Θα αναφερθώ στο βιβλίο μου «Γιατί ζάθηκε η νίκη». Στις σελίδες 52 και 53 γράφω επί λέξει: «... στις 13.7.1944 ο Αρχιφαβίνος της Αθήνας με μήνυμά του προς τις συμμαχικές κυβερνήσεις κατήγγειλε τον αντισημητισμό του Ράλλη και τόνιζε: Από τις 100.000 Εβραίους της Ελλάδας μόνο 10-20.000 έχουν σωθεί από τη γερμανική κόλαση και αυτοί ζωστάνε τη σωτηρία τους στο ΕΑΜ - ΕΛΑΣ και την αλληλεγγύη των ελληνικού λαού. Το μήνυμα στάλθηκε και στον πρόεδρο των ΗΠΑ Ρούσβελτ. Στις 7.8.1944 ο 'Ηντεν, υπουργός των Εξωτερικών της Αγγλίας, έστειλε στον Χάλιφαξ, πρεσβευτή της χώρας των στις ΗΠΑ, τις ακόλουθες οδηγίες «Οποιαδήποτε δημοσιότητα στις ΗΠΑ υπέρ του ΕΑΜ σχετίζεται με τις αποδράσεις Ελλήνων Εβραίων πρέπει να εμποδιστεί ή να υποτιμηθεί: I. Ανδρικόπολης (τόμος Α' σελίδα 271)». Η βρώμικη πολιτική των Αγγλών απέναντι στο λαϊκό κίνημα δεν είχε ορια.

Οι αγωνιστές της Αντίστασης πιστοί στα ουμανιστικά οράματα που τους ενέπνευσε το ΕΑΜ ήταν φανατικοί εγκριτές των φυλετικών και θρησκευτικών διακρίσεων. Γι' αυτό, παρά τις εξοντωτικές κυρώσεις με τις οποίες ο Γερμανοί απειλούσαν δύσος θα βοήθουσαν τους Εβραίους, αρωνιστήρες διακινδυνεύοντας και τη ζωή τους και περιέσθεαν ένα σημαντικότατο τμήμα του εβραϊκού πληθυσμού όπως με τόση εντιμότητα και ευλεξίνεια αναγνωρίζει και ο Αρχιφαβίνος της Αθήνας.

[Από το ΕΑΜ - Αντίσταση, Ιαν. - Μαρτ. 1996]

Το άστρο του Κοέν

της κας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΜΑΥΡΙΔΟΥ

Oχόνος αδιάφορος και ψυχρός, δε θα μπορέσει να σβήσει από της θύμησής μου το βαθύ κόσμο την εικόνα της φρίκης που ανεξίτηλα χωράζθηκε στης νεανικής μου καρδιάς τα βάθη. Ούτε η Ανατολή, ούτε η Δύση, που αδιάκοπα τον κύκλο γράφουν της τροχιάς τους, δεν θα μπορέσουν να τη σβήσουν ώστε να κλονίσουν την άγια εμπιστοσύνη στις πανανθρώπινες αξίες, στην έννοια του Δικαίου, της Ισότητας, της Αγάπης, της Ανθρωπιάς.

Δε θα μπορέσουν να σβήσουν.. θυμάματα:

Θυμάμαι τα μάτια του Εβραίου Κοέν. Τα στρογγυλά ολάνοιχτα, βαθιά απορημένα μαύρα μάτια του. Ζητούσαν βοήθεια, ξαφνιασμένα από την τέτοια αναπηρία του. Βοήθεια - οφελή! Αντίκρυσμα στη θυσία του, στον «υπέρ της πατρίδας» ιερό αγώνα. Της κοινής πατρίδας. Του κοινού αγώνα. Της κοινής γης.

Κι εγώ, η δεκαεννιάδρονη εθελόντρια αδελφή, τον πρόσεχα αυτόν τον Κοέν, ίδια με τους άλλους στρατιώτες μας και τον κοιτούσα όλο και περισσότερο με συμπόνια, αφού με τα δικά του μόνο χέρια και δάχτυλα, την τροφή του και το νερό του μπορούσε να παίρνει.

Και συλλογίζομεν γι' αυτόν, πως όμοια με όλα τα ελληνόπουλα στο κάλεσμα του «Όχι», ψηλά εκεί στην Αλβανία πορεύθηκε και πως στην πατρίδα πρόσφερε για δική του σπουδή τα ακροδάχτυλά του...

Και τώρα Κοέν... φτωχέ μου Κοέν!

Μου είχες πει πως κατοικούσες στη Σαλονίκη, στο Βαρδάρη, τόνιζες και με καλούσες να σε επισκεφθώ όταν έφευγες από το Στρατιωτικό Νοσοκομείο των Σερρών, όπου είχες καταφθάσει με τα τόσα άλλα της «Ελλάδας παιδιά μας» με φρικτά κρυοπαγήματα από την Αλβανία. Με τους επιδέσμους στα δέκα σου δάχτυλα που με ιδιαίτερη φροντίδα, με αγάπη μάνας και αδελφής και με στοργή ελληνοπούλας, ένα - ένα σου τύλιξα.

Τα φρόντισα περισσότερο αυτή τη φορά, μη σου ξετυλιγθούν στο δρόμο και με παινούσες για την τόση επιδεξιότητά μου, «καλή αδελφή», μου έλεγες και ήσουνα μικρό και ανήμπορο και σε νοιαζόμενη πώς στο σπίτι σου θα φτάσεις και πώς με τα ανήμπορα δέκα σου δάχτυλα στη ζωή θα πορευθείς...

Και ήρθε ο ανεμοστρόβιλος να παγώσει όλη τη χώρα. Κι απόμεινε κει ψηλά, να φυλάει φρουρός απιμητος, εσαεί ο θρύλος της λεβεντιάς. Και καταγράφηκε ανεξίτηλα πλέον, το πρωτάκουστο εκείνο:

«Οι ήρωες πολεμιούν σαν 'Ελληνες».

Και ήρθε ο ανεμοστρόβιλος. Κι όταν κατέβηκαν μετά, κίτρινος κατακλυσμός, τα άστρα να καρφωθούν στα πέτα σας και στο δικό σου πέτο το άστρο σου το ένα, Κοέν, Κοέν, δε θα το ήθελα ποτέ να σε ιδώ με το άστρο σου το κατακίτιον σε κείνη τη φρικτή γραμμή, σε κείνο το θλιβερό ποτάμι του τρομαγμένου πόνου με το ανελέτο, ανήκουντο τέλος του, δεν θα ήθελα ποτέ να σας δω με τα άστρα σας τα κατακίτινα να συνωθείσθε, να βιάζεστε, να τρέχετε, να φθάσετε, Θεέ μου, πού;

Νωπή απέμεινε η κλίνη που βίασα εγκαταλείψατε. Καυτή η εστία σας. 'Άδεια η στέγη σας και έρημη. Κανές σας, ω! κανείς!

Ποτάμι του πόνου, του τρόμου, της απελπισίας. Βουβοί και άφωνοι του ανελέτου δάιμονα την επαίσχυντη βούληση, φτωχοί μου, ω! του πόνου συνάνθρωποι κάτω από την οργισμένη κραυγή «schnell - schnell» κι απ' τα σκληρά του υποκόπανου χτυπήματα του τρομερού Γερμανού, οδηγητή σας.

Δεν θα το ήθελα ποτέ να σε δω σε κείνο το φρικτό ποτάμι του πόνου, να βιάζεσαι να προχωρείς, μην ξαπομείνεις, φτωχέ μου, μην ξαπομείνεις να προχωρείς προς τα φρικτά αραδιασμένα ολόκλειστα βαγόνια του παλαιού σιδηροδρομικού σταθμού που σας στοίβαζαν και που κατάντικυν «Αναγεννήσεως 16» με έφερε να κατοικήσω του πολέμου η μπόρα.

... Κι ήρθα να σε ζητήσω στο Βαρδάρη, θυμήθηκα και τον αριθμό σου ακόμα. Και δεν ήσουν... Δεν σε είδα. Ποτέ! Ήταν γραφτό.

Φτωχέ μου Κοέν... Τα μάτια σου τα μαύρα, τα βαθιά... Δεν θα το ήθελα ποτέ να δω τρομαγμένο το άστρο σου στο πέτο που κοιτούν...

Πόσο αδιάφοροι οι Ουρανοί!!

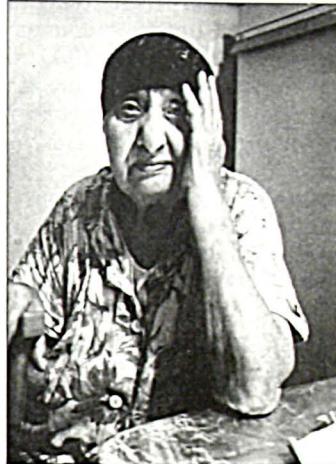
(Αναδημοσίευση από το περιοδικό **Νοιμάς**,
Ιούλιος 1997)

Δύο φορές θύματα

Στην Ανατολική Ευρώπη χιλιάδες θύματα του Ολοκαυτώματος ζουν σε κατάσταση απόλυτης ένδειας

Το περιοδικό «Time», στο τεύχος του της 25ης Αυγούστου 1997, παρουσιάζει την κατάσταση στην οποία βρίσκονται τα χιλιάδες θύματα του Ολοκαυτώματος τα οποία ζουν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Αηδημονημένοι ήλικιωμένοι άνθρωποι δεν έχουν λάβει καμία αποζημίωση - σε αντίθεση με τους συγχρατουμένους τους που ζουν στη Δυτική Ευρώπη - και βρίσκονται σε κατάσταση απόλυτης ένδειας.

«Το Ολοκαύτωμα είχε δύο ειδών θύματα: εκείνους που αφανίστηκαν κι εκείνους που επέζησαν. Η δεύτερη ομάδα, θα μπορούσε να πει κανείς ότι δεν υπήρξε απαραίτητα και πιο τυχερή. Έπρεπε να ξαναβρούν αιτία κι επιθυμία για ένα νέο ξεχίνημα, να επιζήσουν της επώδυνης μνήμης. Το πόσο δύσκολο είναι αυτό μπορεί κανείς να το δει στο σκοτεινό βλέμμα του Εβραίου Νομπελίστα Ελί Βίζελ, στην αυτοκτονία - το 1987 - ενός ακόμη συγγραφέα των στρατοπέδων συγκέντρωσης, του Πρίμο Λέβι, στο πρόσωπο της γυναίκας της φωτογραφίας, της Φάινα Βασίλεβα, της οποίας η μιοναδική σχέση με τη «φήμη» συνίσταται στο ότι ζει στη Μπογκοσλάβια, 120 χιλιόμετρα νοτίως της ουκρανικής πρωτεύουσας του Κιέβου, στην πόλη που ενέπνευσε τον «Βιολιστή στη στέγη».

Ωστόσο, ενώ υπάρχει μια ομοιότητα στα τραύματα των επιζώντων του Ολοκαυτώματος, υπάρχει μια ανισότητα στη μεταχείρισή τους. Σε ό,τι αφορά στο πρακτικό επίπεδο της αποζημίωσης έχουν

μιατεύσεις από τη γερμανική κυβερνηση και το Συμβούλιο για τις εβραϊκές υλικές διεκδικήσεις από τη Γερμανία, γνωστό ως Συμβούλιο Διεκδικήσεων, συνεδριάζοντα στη Βόνη προσειπενού να αποκαταστήσουν αυτή την ανισορροπία. Η αδικία αυτή αμφιβύνεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι η Γερμανία πληρώνει πάνω από 46 εκ. δολάρια σε συντάξεις ανυπανότητας σε βετεράνους της πρώην πολεμικής της μηχανής που σήμερα ζουν στην Ανατολική Ευρώπη, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται κι ένας αριθμός υπόπτων εγκλημάτων πολέμου. Ο βούλευτης της Μπούντεσταγκ κ. Winfried Nachtwie, γνωστός υποστηρικτής των θυμάτων της Ανατολικής Ευρώπης, λέει χαρακτηριστικά: «Εάν ο Χίτλερ ζούσε κι είχε γίνει ένα ποδι στον πόλεμο θα επιλέγει τη συνταξηγόρηση!

Αυτή η πρόσθετη προσβολή στην ήδη υποδιαστική υπόθεση πληρίττει επιζώντες σε όψεις της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, στη Σλοβακία, την Τσεχία, τη Βουλγαρία, την Πολωνία και όλες όψεις της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στις οποίες εξηδαν η επέστρεψαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο αριθμός τους είναι υπό αμφιβήτηση: Το Συμβούλιο Διεκδικήσεων δήλωνε ότι περίπου 12.500 Εβραίοι της Ανατολικής Ευρώπης δικαιούνται συντάξεων. Η Γερμανία, φοβούμενη το υψηλό κόστος, λέει ότι ο αριθμός των δικαιούχων θυμάτων του Ναζισμού μπορεί να φτάνει και τα 80.000 άτομα θεωρώντας ότι σ' αυτό το σύνολο περιλαμβάνονται όλα τα θύματα, Εβραίοι, τοιχόνοι, Σλάβοι και άλλοι...».

Τον τελευταίο καιρό διαπραγ-

Ο αριθμός 666 και η δοκιμασία της σοβαρότητος και της ευθύνης

Στην «Πληροφόρηση» (Νο 197 - Ιούνιος 1997), της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος, δημοσιεύτηκε το παρακάτω κείμενο:

«Πολύς και πληθωρικός λόγος γίνεται τον τελευταίο καιρό για το 666 που φανερώνει τον αριθμό του Αντιχρίστου. Ο κόσμος βομβαρδίζεται από πληροφορίες και

τοποθετήσεις που κινούνται σε ένα ευρύ φάσμα μεταξύ σοβαρότητος και επιπολαότητος, με αποτέλεσμα να δημιουργείται άλλοτε μεν σύγχυση και άλλοτε πανικός. Ο σοβαρός πάντως και φερεγγυός λόγος συχνά απονοίαζει, ενώ διάφοροι αυτόκλητοι προφήτες εφηνεύουν κάθε τι ως προερχόμενο από τον Αντιχρίστο, έστω κι αν πρόκειται για τυχαία περιστατικά.

Πρόσφατο παράδειγμα υπήρξεν η συζήτηση που διοργάνωσε το τοπικό τηλεοπτικό κανάλι TRT το βράδυ της 19.5.97 με θέμα τον αριθμό 666. Στη συζήτηση έλαβαν μέρος λαϊκοί θεολόγοι Λαζίσης και παλαιοιημερολόγιτες που επέμειναν σε τοποθετήσεις που δεν συμβιβάζονται ούτε με το ήθος της Εκκλησίας, ούτε με τη σοβαρότητα που επιβάλλεται να χαρακτηρίζει τους ανθρώπους της Εκκλη-

Ο 'Ελληνας του Ισραήλ...

Ο κ. Χάρης Μανούσατης (Απογευματινή, 29 Ιουνίου 1997) παρουσιάζει τον ελληνικής καταγωγής Ισραηλινό τραγουδιστή Γιούντα Πόλικερ:

“Θα μου επιτέφερε σήμερα μια μικρή και διαφορική επάνοδο στο Ισραήλ, για να αναζητήσω την ευχενική μορφή του αγαπημένου καλλιτέχνη της χώρας, τον Γιούντα Πόλικερ, τον οποίο χάρησα ούσο μπορούσα, στο τέλος μιας ιδιαίτερα κούνιαστικής μέρας, σε αρχοτικό αμφιθέατρο έξω από κάποιο κιμπούτς, όπου έδινε τη συναυλία του.

Ο Γιούντα Πόλικερ, κάτι σαν τον Τζο Κόκερ και στην οίφη και στη φωνή, είναι βαθύτατα Ισραηλινός και, ταυτόχρονα, βαθύτατα 'Έλληνας, που με τον τρόπο του προσφέρει πολλά στον πολιτισμό των δύο χωρών και στην αμοιβαία κατανόηση τους, πέρα από τα ζητήματα που θέτει η διεθνής διπλωματία.

Συνηθισμένος τόπος των συναυλιών του είναι το αρχαίο θέατρο της Καισάρειας, αλλά και εκεί, στις παρανέργεις του σύγχρονου εβραϊκού πολιτισμού, στα κιμπούτς, ο Γιούντα έχει τη δυνατότητα, μέσα από τη δοκιμασίκη του ψυχή, να προσφέρει αυτό το βάθος των φωνών του αίματός του: της ελληνικής και της εβραϊκής.

Οι αιφελέστεροι από τους οικοδεσπότες μας προσπαθούσαν να μας ανεβάσουν το ενδιαιφέρον λέγοντάς μας ότι ο Γιούντα τραγουδάει τα τραγούδια «αυτών» των Ελλήνων τραγουδιστών. 'Οταν εμείς τον ακούσαμε, δεν αντιληφθήκαμε την ύπαρξη κανενός από τους τραγουδιστές αυτούς κάτω από τη φωνή

του Γιούντα, αλλά τη φωνή του ίδιου, που αναζητούσε στηρίγματα για να βγάλει την ψυχή του.

Η ψυχή του Γιούντα ξεκινάει από την Ελλάδα. Γεννήθηκε, βέβαια, στο Ισραήλ από 'Έλληνες - η μητέρα του από τα Τρίκαλα και ο πατέρας του από τη Θεσσαλονίκη - αλλά ξέρει όλα τα ελληνικά τραγούδια, παλιά και νέα, που όταν τα απαγγέλλει, ως στίχο, τότε καταλαβαίνεις πόσο τα κατανοεί ως νόημα.

Οι γονείς του Γιούντα είναι από τους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο τραγουδιστής, με τη βοήθεια ενός Πολωνοεβραίου φίλου του, συνθέτη, στιχουργού, σκηνοθέτη, σεναριογράφου - λυπούμαστε που ξεχνούμε το όνομά του - έφτιαξαν μαζί μια κινητογραφική ταινία, για την είσχυση του ιστορικού στηρίγματος των Ισραηλινών της δεύτερης πλέον γενιάς, δείχνοντας έτσι και μια αλληλ πλευρά της εναισθήσιας τους.

Η γνωριμία μας με τον Γιούντα αποτέλεσε μια ανάσα άλλης μορφής σ' εκείνο το ταξίδι μας, έστω κι αν έγινε στο τέλος μιας κοπιαστικής μέρας. Ήταν, όμως, τόσο δυνατή εμπειρία, με το άκουσμα τόσων ελληνικών και εβραϊκών τραγουδιών, με τη θέα τόσων νεαρών να χορεύουν και να τραγουδούν ελληνικά, που πέτυχε να καταστεί η σφραγίδα αυτού μας του ταξιδιού. Ενός ταξιδιού σε μια χώρα που, παράλληλα με τη ζωή της, αγωνίζεται να διασφαλίσει και την ποιότητα αυτής της ζωής, καθώς τα νιάτα της είναι υποχρεωμένα να ζουν με ένα όπλο κρεμασμένο στον ώμο. Κάποιος πρέπει να καλέσει τον Γιούντα στην Ελλάδα σύντομα».

σίας. Οι συνομιλητές επέμειναν σε κορώνες ρατσισμού σε βάρος των εβραίων, έλεγαν πράγματα φοβερά, αλλά χωρίς τεκμηρίωση, με αποτέλεσμα να ενσπείρουν την ανησυχία. Στη συζήτηση παρενεβλήθη από «παράθυρο» και ο ιεροκήρυξ της Ι. Μητροπόλεως μας αρχιμ. Δανιήλ Πουντσουλής, ο οποίος με ευθύτητα, θάρρος και παροχήσιαν ηροϊκή να συμπλένει με όσα ανευθύνονταν περιορισμέis να είπει ό,τι σχετικώς με το 666 γράφει η Καινή Διαθήκη. Υπεστήλευτε δηλ. την αλήθεια και απέφυγε κάθε αυθαίρετη αναφορά σε πρόσωπα ή ομάδες προσώπων, στα οποία φορτώνονται συστηματικά οι ευθύνες για όσα κακά συμβαίνουν στον κόσμο. Στην ίδια συχνότητα κινήθηκε και ο Πρωτοσύγγελος της Ι. Μητροπόλεως μας αρχιμ. Θεόδολ. Κουμαριανός, που παρενέβη τηλεφωνικώς εις ενίσχυσην των απόψεων του π. Δανιήλ. Η Εκκλησία δεν πρέπει να παρασύρεται από ανεύθυνες πρωτοβουλίες διαφόρων ανθρώπων, που αρέσκονται να κινδυνολογούν και να διασπείρουν ειδήσεις και πληροφορίες που δεν έχουν τεκμηρίωση και δεν διαθέτουν πειθώ. Και θα πρέπει να ομολογηθή ότι χρειάζεται αταλάντευτη πίστη για να υψώσει κανείς διαφορετική φωνή και να έλθει σε αντίθεση με το ρεύμα του συνομιού, όπως αυγών ύστερη συμβή με το 666, το οποίον πολλοί αρέσκονται να ανακαλύπτουν και εκεί που δεν υπάρχει. Διότι αν αρχίσει κανείς να μην αρχείται να βλέπει και να προβληματίζεται με τον αριθμό 666, όταν τον συναντήσει έτσι ολόκληρο και αυτούσιο, αλλά προβαίνει σε συνδυασμούς αριθμών, προσθέσεων, αφαιρέσεις, πολλαπλασιασμούς και διαιρέσεις αριθμών και ψηφίων, ώστε «καλά και σώνει» να «βγάλει» το 666, τότε ευρισκόμεθα εμπρός σε ομαδική παράρριψη, επικίνδυνη και ζημιογόνο επειδή υπονομεύει την εμπιστοσύνη προς την Εκκλησία και τρέφει την ανευθυνότητα και αφελότητα του μεσαίωνα. Η Ι. Μητρόπολή μας έχει κατ' επανάληψην ασχοληθεί με το θέμα άλλα από θέση υπενθύνη. Οι χριστιανοί μας οφείλουν να ακούνουν τους γνησίους πατέρες των και μόνον αυτούς και να αποφεύγουν να παρασύρονται από διαδόσεις των τριόδων, που αφαιρούν την ειρήνη και προκαλούν στις ψυχές αγωνίες και πανικούς.

Γράμματα

Η διδασκαλία της Εβραϊκής Γλώσσας στην Ανώτατη Εκπαίδευση

**Ο.χ. Χρήστος Σ.
Γαρνάβος - Αθήνα
(Μ.Α. εισαγωγής της
Παλαιάς Διαθήκης
Τμηματος Θεολογίας
Πανεπιστημίου Αθηνών -
Μεταπτυχιακός
Φοιτητής Εκκλησιαστικού
Δικαίου Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών -
Ασκ. Δικηγόρος Ν.Σ.Κ.) μας γράφει τα
παραπάτω:**

Αθήνα 23.6.1997

«Δάρεται το παρόντα το
Γεωργίου Μεταλλήνον με θέμα την εισαγωγή της εβραϊκής γλώσσας στην ελληνική Ανώτατη Επαγγελματική στο τεύχος των Χρονικών Μαΐου - Ιουνίου 1997 (σελ. 4 - 12) θα ήθελα με αυτή την ευκαιρία να αναφερθώ σε μία πραγματικότητα, που διατηρείται επί μία δεκαετία και η οποία δε φαίνεται πιθανό να αναστραφεί. Αναφέρομαι στη μη διδασκαλία της εβραϊκής γλώσσας στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Το μάθημα αυτό διδασκόταν ανελλειπώς και με ιδιαίτερο ζήλο από τον καθηγητή κ. Νικόλαο Παπαδό-

πούλο και ήταν υποχρεωτικό μάθημα του Α' Εξαμήνου και δη διδασκόταν 6 ώρες την εβδομάδα. Από την περίοδο 1987 - 88 άρχισε μία πολεμική κατά τον μαθηματος, που εκφράζοταν από διετές τις φοιτητικές παρατάξεις, οι οποίες επανελήμμένων είχαν προφεύσει σε κατάληψη της Σχολής ή και του Κεντρική Αμφιθεάτρου εμποδίζοντας το διδάσκοντα να διδάξει εβραϊκά, ενώ δεν έλειψαν και οι προσωπικές επιθέσεις κατά τον καθηγητόν, που έφθασαν μέχρι την απόπειρα ξύλοδαρμού του. Φυσικά πίσω από τις φοιτητικές παρατάξεις βρίσκονταν και αρχετοί καθηγητές του Τμήματος, που δεν επιθυμούσαν τη διδασκαλία των εβραϊκών είτε λόγω των αντισημιτισμού τους είτε λόγω προσωπικής έχθρας προς τον καθηγητή κ. Παπαδόπουλο. Το αποτέλεσμα όλων αυτών των κινητοποιήσεων ήταν η απόφαση του Τμήματος, που έληφθη το 1989 κι επανεληφθη κι αργότερα να μη διδάσκεται η εβραϊκή στο Τμήμα Θεολογίας ως υποχρεωτικό μαθημα. Δεδομένου ότι η εβραϊκή διδασκεται στο άλλο τμήμα της Σχολής, το Τμήμα Κουνωνικής Θεολογίας (πρώην πομπαντικό) από τον καθηγητή κ. Ηλία Οικονόμου και τη βοηθό Ελένη Χριστινάκη (διδάκτορα Θεολογίας) ως υποχρεωτικό μάθημα, άλλα και ότι μετά το 1992 δεν μπορούν να διδάζονται οι καθηγητές του ενός τμήματος μαθήματα στο άλλο τμήμα, δημιουργείται μία ανισοτητα ως προς τη μόρφωση των πιναρχών των δύο τμημάτων, άλλα και πολλά ερωτηματικά ως προς τη σπουδαιότητα της διδασκαλίας των εβραϊκών στο ενα τμήμα και της ομηδιδασκαλίας στο άλλο.

Με αυτή μονή την επιστολή θα ήθελα απλά να σας ενημερώσω για την θλιψερή αντη πραγματικότητα, που επαρχει στο Τμήμα Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, η οποία καθιστά τελείως ανικανούς τους πιναρχούς και τους φοιτητές της Θεολογίας στο να διαβάσουν απλά το μασωθιτικό κείμενο».

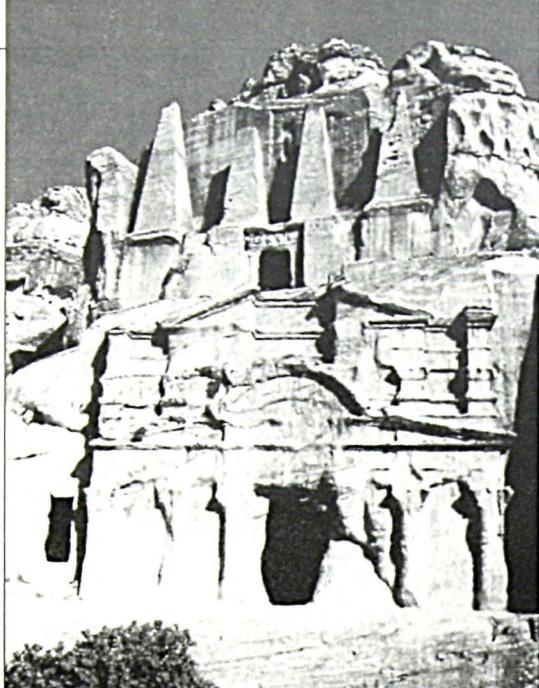
Ο “τάφος με τους οβελίσκους” που χρονολογείται στον 1ο αιώνα μετα Χριστό. Είναι σκαλισμένος ολόκληρος μέσα στον Βράχο στην αρχή των φαραγγιού Σιν στην Πέτρα της Ιορδανίας.

Οι σημιτικοί λαοί

Οι Εβραίοι, Ιεραπλίτες ή Ιουδαίοι - ανάλογα με το όνομα που χρησιμοποιείται γι' αυτόν το λαό - διατήρησαν αναλλοίωτο στη μνήμη τους το κείμενο του θρησκευτικού και πολιτικού συγχρόνως μηνύματος που έλαβε ο Αβραάμ από τον Θεό, περί το 1900 π.Χ.: «Θα σου δώσω, για σένα και τους απογόνους σου, τη γη της αποδημίας σας, όλη τη γη της Χαναάν για αιώνια κατοχή». Ο Αβραάμ υπάκουε στον Θεό. Ανήκε στη φυλή των Εβραίων που ζούσε στην Ουρ, στη χώρα των Σουμερίων. Αυτός και η φυλή του ξαναπήρουν λιοπόν τον δρόμο των νομάδων και κατευθύνθηκαν στη Χαναάν. Ήταν μια απόσταση δύο ως τριών χιλιαδών χιλιομέτρων. Έφτασαν στη Γη της Επαργελίας και εγκαταστάθηκαν εκεί. Σήμερα επιζιρεί η γνώμη ότι η βιβλική αφήγηση ανταποκρίνεται στα ιστορικά δεδομένα. Αυτό το είδος του νομαδισμού ήταν συνηθισμένο εκείνη την εποχή.

Έτσι, με τον Αβραάμ γεννήθηκε μια νέα θρησκεία. Άλλα, περισσότερο από θρησκεία, ήταν μια εθνική και μυστικιστική στάση απέναντι στα μεγάλα προβλήματα της ζωής: το θείο, την πολιτική, την οικονομία. Ο Αβραάμ, εκλεκτός του Θεού, ίδρυσε, με τον λαό του, ένα «σημιτικό» εθνικιστικό και συνάμια πνευματικό, που πήραζε από το ιστορικό περιφρένιο των Εβραίων. Προφανώς, αυτό το γεγονός στο οποίο προτιμώντησε ο Αβραάμ δεν κίνησε καν την προσοχή των ανθρώπων στην εποχή του. Μια επιπλέον νομαδική φυλή μετανάστευσε, αυτό ήταν όλο! Ωστόσο ένα έθνος άρχισε να οιζώνει στη χώρα της Χαναάν. Μια πνευματική δύναμη βλάστανε, και εκκολάφθηκε ένας μονοθεϊσμός, που σήμερα η μισή σχεδόν ανθρωπότητα - Εβραίοι, Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι - αποδίδει την πατρότητά του στον Αβραάμ. Αυτό είναι το μάθημα της Ιστορίας, και κατ' αρχήν της ιστορίας του εβραϊκού λαού. Ιστορία έντονη, σημιαδεμένη από τη φωνή των προφητών, καθώς και από τις συμμορίες και τις χαρές που είναι η μοίρα όλων των λαών: λιμός στη Χαναάν· ταπεινωτική δουλειά στην Αίγυπτο, χωρίς αμφιβολία στην εποχή των Υξώς, από τον 7ο αιώνα π.Χ.: επιστροφή στην Παλαιστίνη μέσω Σινά, το 1260 περίπου, επί βασιλείας του Ραμσή Β', που ήταν το προανάγκουσμα της κατακτήσεως και του εποικισμού της Χαναάν.

Στις αρχές της πρώτης χιλιετίας π.Χ., εγκαθιδρύ-

θηκε η μοναρχία. Ο βασιλιάς ασκούσε την εξουσία του σε όλη την Παλαιστίνη: από την έρημο του Νεγκέβ, στον Νότο, ως τους πρόποδες του Όρους Εριών (2814 μ.) στον Βορρά, σε απόσταση πενήντα περίπου χιλιομέτρων από τη Μεσόγειο. Το βουνό δεσπόζει στον Λίβανο, στη Συρία και στο Ισραήλ. Στην Ιερουσαλήμ, μικρή πόλη που ιδρύθηκε την τρίτη χιλιετία, αλλά έγινε πρωτεύουσα, ο βασιλιάς Σολομών (972 - 930 π.Χ.) έχτισε τον Ναό. Το βασίλειο του Ισραήλ είχε εδραιωθεί.

Κατά την ιουδαϊκή παράδοση, οι 'Αραβες είναι απόγονοι του Αβραάμ από τον γιο του Ισμαήλ. Ήταν οι Ισμαηλίτες, που στην Παλαιά Διαθήκη είναι γνωστοί ως λαός της ερήμου. Ο Χριστιανισμός κληρονόμησε την ιουδαϊκή παράδοση. Το Κοφάνι αποδίδει εξέχουσα θέση στον Ισμαήλ. Τον εμφανίζει δίπλα στον πατέρα του Αβραάμ, να τον βοηθά να κτίσει τον ναό της Καάμπα στη Μέκκα. Για το Ισλάμ, πράγματι, ο Αβραάμ υπήρξε ο πρώτος «Μουσουλμάνος», δηλαδή «αυτός που υπακούει - αυτή είναι η σημασία της λέξεως Μουσουλμάνος - στο θέλημα του Θεού». Και η Καάμπα είναι ο ναός της αληθινής θρησκείας.

Η ιδέα της «συγγένειας» Ιουδαίων και Αράβων, που οι 'Αραβες την αποδέχονται, αναφέρεται από τον Μωάμεθ στο Ιερό Βιβλίο του Ισλάμ, εμφανίζεται στην ιουδαϊκή φιλολογία της εποχής του Δευτέρου Ναού (6ος αιώνας π.Χ.) και επικρατεί σε όλη τη μακρά περίοδο της κοινής ζωής των δύο λαών.

Άλλα τίποτε δεν μιας επιτρέπει να αποδώσουμε ιστορική αξία σ' αυτή την πίστη που εμφανίζει τους 'Αραβες ως απογόνους του Αβραάμ.

[Απόσπασμα από μελέτη του Marc Berge που δημοσιεύτηκε στην Ιστορία, Ιούνιος 1990]

Εκδόσεις

ΜΠΕΤΤΥΣ ΣΑΪΑΣ

- ΜΑΓΡΙΖΟΥ:

**Ο Νέστορας
που Τόρη των
φώναζε αυτή**

(Εκδόσεις Καστανιώτη)

Μετά την επιτυχία του πρώτου της βιβλίου με τίτλο «Στην Πολυξένη», το οποίο είναι στην τέταρτη του έκδοση πρόκειται για τη δεύτερη συγγραφική εμφάνιση της Μπ. Σαΐας - Μαγρίζου.

Το μυθιστόρημά της αποτελεί μια γνωστεία θεώρηση για ένα θέμα μέχρι τώρα γραμμένο από άνδρες. Αποτελεί ένα λιθαράκι στον αγώνα κατά του κοινωνικού ρατσισμού και των ατομικών ελευθεριών, μιας και το βιβλίο συμπίπτει να εκδίδεται μέσα στο 1997, έτος αφιερωμένο κατά του ρατσισμού.

Πρόκειται για μια τρυφερή ιστορία, την ιστορία του Νέστορα, ενός όμορφου και καλοφτιαγμένου νεαρού, με ανημένη αισθητική και με πλούσιο ψυχικό κόσμο που ζει την ιδιαιτερότητά του χωρίς ποτέ να γίνει κραυγαλέος, χυδαίος, προκλητικός, παλεύοντας όμως σε άνισο αγώνα κατ' αρχήν με τον εαυτό του και κατά δεύτερον με τους τρίτους, αγώνα που παλεύει ως το τέλος της ζωής του.

Σ' αυτό τον αγώνα δίπλα του στέκει βράχος η γλυκά και καλόκαιρη κυρά - Μαγδαληνή η γιαγιά του, η αρχάμματη γνωία που ζέρει όμως πιο πολλά από τα γράμματα όλου του κόσμου. Ξέρει πως μόνο με την αγάπη της θα στηρίξει τον Νέστορα της που Τόρη τον φώναζε αυτή.

Μ' αυτό τον αγώνα του ήρωά της καταπίνεται και η συγγραφέας για να τον κατανοήσει, να τον νιώσει, να τον συμμεριστεί και τέλος να τον συμπονέσει και να συγκατατεθεί.

★ ★ ★

ΑΡΗ ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ:
Εβραϊκοί κοινοτικοί θεσμοί στη Θεσσαλονίκη της Τουρκοκρατίας

(Εκδόσεις Megatype, Θεσσαλονίκη).

Με πλούσια βιβλιογραφία ο συγγραφέας περιγράφει τον τρόπο ζωής και οργάνωσης της Εβραϊκής Κοινότητας στη Θεσσαλονίκη κυρίως μετά την υποχρεωτική εξορία τους από την Ισπανία, το έτος 1492. Αναφέρει όμως ότι και πριν από το γεγονός αυτό, οι Εβραίοι ζούσαν στη Θεσσαλονίκη και γενικά ήταν συγκεντρωμένοι γύρω από τις Συναγωγές. Αναφέρονται ιστορικά ονόματα και γεγονότα ως και το

20 π.Χ. αιώνα, όπως φανερώνει το Εβραϊκό νενοταφείο με τους 300 ζηλιάδες τάφους. Γενικά είναι ένα χρήσιμο βιβλίο ιδιαίτερα για τους μελετητές της ιστορικής και κοινωνικής έξιλεξης της Θεσσαλονίκης.

★ ★ ★

ΕΛΙ ΧΑΣΣΙΔΑ:
Θεσσαλονίκη μου

Kυρλοφόρησε στο Ισραήλ, στα εβραϊκά, το βιβλίο «Θεσσαλονίκη μου», το οποίο αποτελεί αυτοβιογραφία του ομοθρήσκου Ελί Χασσίδ. Το βιβλίο είχε κυκλοφορήσει το 1946 στα ελληνικά και περιγράφει τα προπολεμικά χρόνια καθώς και την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής στη Συμποτεύοντα.

★ ★ ★

ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΒΟΛΟΥ:

Συνοπτική ιστορία της Κοινότητας και Η εξέγερση στο γκέτο της Βαρσοβίας και στο Μπρεκενάου:

HΙσραηλιτική Κοινότητα Βολού είχε την πρωτοβουλία να εκδώσει σε τευχίδια: α) Ιστορική αναδρομή στην ιστορία της στα ελληνικά και τα αγγλικά. (Υπενθυμίζεται ότι

πλήρη και καταποτική μελέτη για το ίδιο θέμα έχει εκδώσει ο προεδρος της Κοινότητας κ. Ραφαήλ Α. Φρεζης) και β) Αφιέρωμα για την εξέγερση των Εβραίων στο γκέτο της Βαρσοβίας και στο στρατόπεδο Μπρεκενάου. Οι ξεπέσεις αυτές αποτελούν αξιοθαύματες πράξεις αντίστασης των Εβραίων κατά των Νιτλερζίων και αποδεικνύουν το πάθος των συμμετασχοντων για την Ελευθερία.

★ ★ ★

Λάβαρη επίσης:

- Άννα Κελεοίδου, **'Άδης - Διόνυσος** (Αθήνα, 1994). Ποιήματα.
- Ειρήνη Γαλανού, **Το χαίρε του Απριλί** (εκδόσεις «Διδωντη», 1994). Α' Βραβείο Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών.
- Σάββα Θ. Γερομήλη, **Βίματα στο ημίφερ**, (Θεσσαλονίκη, 1997). Ποίηση.
- Οντέτ Βαρών - Βασάρ, **Ιστοριογραφία της γενοκτονίας των Εβραίων ('42 - '45)**. Ανατύπωση από την επιθεώρηση «Σύγχρονα Θέματα» Ιαν. - Μαρτ. 97.
- Θρασύβουλον Οδ. Παπαστρατή, **Τα πρόσωπα της Κομοτηνής** (Αλεξανδρούπολη: Σάλη, 1997).

Ποιος ενδιαφέρεται για το θρήσκευμα του άλλου;

Σινέχεια από τη σελ. 2

πουημένο χαρτάκι; Αν υπάρχει η πίστη, τι χρειάζεται η δήλωση; κι αν δεν υπάρχει σε τι ωφελεί.

Βεβαίως στον τόπο μας δεν γίνονται διωγμοί των θρησκευτικών μειονοτήτων. Γίνονται όμως διακρίσεις. Και κανές δεν μπορεί να αποκλείσει την ευμενέστερη μεταχείριση των οπαδών ορισμένου θρησκεύματος από ό,τι ενός άλλου - κατά κανόνα εκείνου που συγχροτεί την πλειονότητα (την «επικρατούσα» θρησκεία). Εύλογη μάλιστα είναι η υπόνοια ότι η επιμονή στην αναγραφή του θρησκεύματος στις ταυτότητες ακριβώς αυτό το σκοπό υπηρετεί, τη δυνατότητα προτιμήσεων ανάλογα με το θρησκευμα. Κι έπειτα το παρόν δεν αποτελεί πάντα εγγύηση για το μέλλον: πόσοι Εβραίοι στη Γερμανία του 1930 πρόβλεπαν ότι λίγα χρόνια μετά θα γίνονταν στάχτη (ή σαπούνι) στα στρατόπεδα συγκεντρωσης;

Ο ιδιωτικός χώρος της προσωπικότητας

Ηθρησκευτική πεποίθηση - ως πίστη, ως αναζήτηση, ως άρνηση - είναι το πιο ενδόμυχο στοιχείο της ανθρώπινης προσωπικότητας. Η όποια σχέση με το Θεό - όπως ο καθένας τον διαμορφώνει - βρίσκεται στον εσωτερικότερο πυρήνα του ιδιωτικού βίου. Η σχέση αυτή είναι από τη φύση της «μυστική» όχι μόνο με την έννοια του μυστικισμού, που μοιραία συνοδεύει κάθε έξαρση του ανθρώπου, αλλά και με την έννοια του δικαιώματος που έχει κάθε άνθρωπος να κρατάει τη σχέση αυτή μυστική, μακριά από όποιο αδιάκριτο βλέμμα - της αγοράς ή της αστυνομίας. Και αυτό το δικαίωμα της περιφρούρησης του ιδιωτικού βίου ως ιδιωτικύ, κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα (κι από όλα τα διεθνή κείμενα που μιλούν για προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων).

Η επιγραφή και το βίωμα

Το θρησκευτικό βίωμα δεν είναι μονοσήμαντη ταμπέλα, ώστε να απαντιέται με μια λέξη. Τι θα έπρεπε να αναγράφουν ως θρή-

σκευμα όσοι - και είναι πολλοί - εκμυστηρεύονται ότι μπορεί να μην πιστεύουν τα δόγματα και τα θαύματα, αλλά θαυμάζουν και (προσπαθούν να) ακολουθούν την ηθική διδασκαλία του Χριστιανισμού; Ή εκείνοι που πιστεύουν μεν αλλά αποδοκιμάζουν τη στάση και τις πράξεις της Εκκλησίας; Τελικά, μόνο το βάφτισμα και το ληξιαρχείο έχουν σημασία ή η παρούσα συνείδηση του ανθρώπου με τις παραλλαγές της και τις διακυμάνσεις της;

Οι υποστηρικτές της αναγραφής του θρησκεύματος στις ταυτότητες δέχονται να συμπιغχούν σε μια δεύτερη γραμμή άμυνας: έστω, ας είναι προαιρετική η αναγραφή του. Οι στόχοι του ελιγμού είναι ευδιάκριτοι: η προαιρετική αναγραφή του θρησκεύματος θα έχει συνέπεια ότι θα σπεύσουν να δηλώσουν «χριστιανοί ορθόδοξοι» όσοι πραγματικά είναι γιατί πιστεύουν και όσοι αδιάφοροι θα προτιμήσουν να αποφύγουν τους όποιους μπελάδες· κι όσοι δεν δηλώσουν τίποτα θα είναι αυτομάτως ύποπτοι ως ετερόθρησκοι, ετερόδοξοι ή άθροησκοι. Μόνον που ο ελιγμός δεν κατορθώνει να κρύψει κάποιαν υποχρισία και κάποιον εκβιασμό.

Αναρωτιέται κανές γιατί η Εκκλησία ή κάποιοι εκπρόσωποι της δίνουν τόση σημασία στο αν οι ταυτότητες θα αναγράφουν ή δεν θα αναγράφουν το θρησκευμα του κατόχου τους. Τι προσθέτει στον πιστό αυτή η αναγραφή της ταυτότητας; Και τι προσδίδει στην Εκκλησία η ύπαρξη μερικών εκατομμυρίων ταυτοτήτων που τυπικά αναγράφουν κάποιο θρησκευμα επαναλαμβάνοντας μια εξίσου τυπική ληξιαρχική πράξη; Λες και η Εκκλησία, εγκαταλείποντας την ελπίδα μιας ουσιαστικής κατάκτησης της ψυχής των ανθρώπων, αρκείται να στήνει καραούλι σε κάποιες στιγμές της ζωής τους, σαν το γάμο, σαν την κηδεία, σαν την έκδοση της ταυτότητας για την ικανοποίηση ότι θα αναγκασθούν να προσποιηθούν ή να δηλώσουν ότι είναι μέλη της. Κι έπειτα;

Και καλά η Εκκλησία που σαν πολυάνθωπος οργανισμός φυσικό είναι να δυσκολεύεται να απομακρυνθεί από κάποιες παγιωμένες θέσεις. Κάποιοι ιεράρχες που φιλοδοξούν να την οδηγήσουν στους δρόμους του μέλλοντος γιατί θεωρούν ασφαλέστερη την «πεπατημένη»;

[Ο.χ. Γ. Κουμάντος είναι καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών.
Από την «Καθημερινή», 22 Ιουνίου 1997]

ENGLISH SUMMARY

OF THE CONTENTS OF ISSUE No 151 VOL. 20

September · October 1997

✓ Prof. G. Koumandos, in his article "Who is interested in the other person's religion?", discusses the reason which render ***the registration of religion in the Greek identification cards*** unnecessary.

✓ The Central Board of Jewish Communities in Greece continues its efforts to find information on the ***Jewish Communities of Greece – especially of Macedonia*** – which were destroyed during the Holocaust. Unfortunately, as one may read in the article, "The Jewish Communities of Northern Greece", there is no data recorded at any of the Townhall Archives of the cities in this area.

✓ Prof. A. Christofilopoulos, who studied in ***Germany and Austria*** during the pre-war years, around 1938, describes the antisemitic feelings of the locals at that time.

✓ A series of articles examines ***the antisemitic tendencies of the Wagner family***, as well as the personal relationship of Hitler with certain members of this family.

✓ In his article entitled "The train of death" historian P. Kapouranis refers to ***the three last trains which reached Bergen-Belsen*** a month before the end of World War II, carrying the so-called "Austauschjuden", Jews for exchange. Among the 2.500 people of the third train load, there were 62 Greek Jews from Thessaloniki.

✓ The author D. Tsinikopoulos analyses the ***138th Psalm of David***, which he considers to be one of the best texts of the international literature.

✓ ***The agony of the Greek Jews during the German Occupation*** and the struggle of the Resistance Organisation EAM-ELAS to save them, is presented by one of the front-liners, attorney S. Avdulos.

✓ A short story by Mrs E. Makridou entitled "The Star of Kohen", talks about the ***contribution of the Greek Jews during the Greco-Italian War (1940)***.

✓ The conditions of abject poverty in which thousands of ***Holocaust survivors living in Eastern Europe*** find themselves, is described in an article first published by TIME magazine on August 25, 1997.

✓ Syrians, Phinicians, Jews and Arabs are all ***Semitic peoples*** with common linguistic and cultural origins, as Marc Bergé writes in his article.

✓ This issue concludes with the re-publication of various issues from the Greek Press, reader's letters and book reviews.

(Translation: Z. Battinou)

